

**MÄLARDALENS
HÖGSKOLA**

Akademien för utbildning, kultur
och kommunikation

Svenska i teori och praktik 4
HSV 400 Uppsats 15 hp
Vt 2008

Svåra ord i domar

Förstår vanliga människor innebörden av juridiska domar?

Ulrika Ekman Öst

Handledare: Ann-Margret Sandbäck
Examinator: Eva Sundgren

Sammandrag

Min studie handlar om ordförståelse, om den vanliga människan, som inte är utbildad i juridik, förstår vad som skrivs i juridiska domar. För att nå mitt syfte har jag utfört en enkätundersökning i ordförståelse och en litteraturstudie. I den tredelade enkäten fick informanterna svara på om de dels förstod ett antal presenterade ord (ingen förklaring krävdes) och dels förklara vad ytterligare ett antal ord betydde. De 35 orden, både juridiska fackord och allmänt svåra ord, är tagna ur autentiska domar. Informanterna består av 71 ”vanliga” människor från Eskilstuna i åldern 19 till 65 år, som inte är utbildade i juridik. För att kunna göra en jämförelse mellan två kategorier har jag från undersökningens början två grupper av informanter; *Yrkes-* och *Studentgruppen*. Undersökningen visar genomgående att *Yrkesgruppens* kunskapsnivå är bättre än *Studentgruppens*, trots att *Yrkesgruppen* genomsnittligt har lägre utbildning. En teori värd att utforska är om ålder bidrar till ett högre resultat, eftersom *Yrkesgruppen* med 36,5 år i medel är äldre än *Studentgruppen*, som har en medelålder på 27 år. För att studera sambandet ålder och ordförståelse delade jag in alla informanter i två åldersbaserade grupper, som jag kallar *Unga* och *Äldre*. I den åldersrelaterade undersökningen bekräftas återigen det faktum att de äldre är bättre i ordförståelse. Jag har även undersökt vad informanterna uppger att de förstår jämfört med den aktiva ordförståelsen. Överlag har informanterna uppgivit att de förstår fler ord jämfört med godkända svar, vilket bland annat kan förklaras med överrapportering (Thelander 1983). I litteraturundersökningen fann jag delade meningar beträffande myndighetsspråk: De som uppskattar fackspråkets precision och tyngd, samt de som förkastar det högtidliga och menar att obegripliga texter leder till språkklyftor i samhället. Min undersökning visar att 51 % av orden i juridiska domar förstås av vanliga människor och att ålder är avgörande för ett bättre resultat i ordförståelse.

Innehållsförteckning

- 1 Inledning** 5
  - 1.1 Obegripliga texter 5
  - 1.2 Syfte och frågeställningar 6
    - 1.2.1 Språkproblem ett hot mot demokratin 6
  - 1.3 Uppsatsens disposition 7
- 2 Fackspråkets framväxt – historik** 8
  - 2.1 Svenska som urkundsspråk 8
  - 2.2 Myndighetsspråk 8
    - 2.2.1 Kanslistilen 9
    - 2.2.2 Fackspråk 10
    - 2.2.3 Det juridiska språket 11
  - 2.3 Skillnad mellan kansli- och fackspråk 12
    - 2.3.1 Auktoritet och distans 12
  - 2.4 Kanslsvenskans positiva och negativa egenskaper 13
    - 2.4.1 Substantivsjukan 14
- 3 Fackspråk och intimisering – två nutida trender i myndighetsspråk** 15
  - 3.1 Språkliga rekommendationer för ändamålsenliga texter 15
    - 3.1.1 Språkliga hjälpmedel i domstolarna 16
    - 3.1.2 Gamla förlagor lever vidare 16
    - 3.1.3 Text efter mottagare 16
  - 3.2 Återhållsam stilutveckling på grund av osäkerhet 17
    - 3.2.1 Exakthet kontra begriplighet 17
  - 3.3 Från auktoritet till informalitet 18
    - 3.3.1 Informaliseringen – en medveten och levande process 18
    - 3.3.2 Intimitet i offentligheten 19
    - 3.3.3 Myndigheter i föräldrarollen 19
    - 3.3.4 *Du* med försäkringskassan 20
- 4 Forskningsbakgrund** 21
  - 4.1 Fria svar i språkbehärskning 21
  - 4.2 Redovisning av svar 21
  - 4.3 Förebygga ordklyfta 22
  - 4.4 Uppmärksamma skillnader i begriplighet 22
  - 4.5 Lagspråk och begriplighet 22
- 5 Metod och material** 23
  - 5.1 Undersökningsmetoder – litteratur och enkäter 23
  - 5.2 Urvalet av informanter 23
  - 5.3 Enkätens utformning 24
    - 5.3.1 Svarsmodell med variation 24
  - 5.4 Urvalsmetod av ord och meningar 25
  - 5.5 Tolkning av svar 26
- 6 Resultat** 27
  - 6.1 Beskrivning av urvalsgrupperna 27
  - 6.2 Enkätens första del: Hur informanten upplever sig förstå ordet 28
  - 6.3 Enkätens andra del: Förklara med egna ord 29
  - 6.4 Enkätens tredje del: Ange rätt synonym 32
  - 6.5 Ålder som tänkbar variabel 34
  - 6.6 Åldersfördelning i enkätens första del 35
  - 6.7 Åldersrelaterade svar i enkätens andra del: Förklara med egna ord 36

6.8 Åldersrelaterade svar i enkätens tredje del: Kryssa för rätt synonym 36

7 Diskussion av resultat 37

7.1 Hela gruppens totala ordförståelse 37

7.2 Resultat i ordförståelse – med och utan självuppskattade svar 37

7.3 Vad informanten uppger jämfört med godkända svar 37

7.4 Aktiv ordförståelse 38

7.4.1 Feltolkningar med konsekvenser 39

7.5 Självuppskattade resultat i jämförelse med verklig ordförståelse 39

7.5.1 Optimistiska resultat – om informanten själv får välja 39

7.6 Ålder som variabel 40

7.7 Utbildningsnivå och ordförståelse 40

8 Avslutning 41

8.1 Delade meningar om ändamålsenliga texter 41

8.2 Drygt hälften av orden förstås 41

8.3 Avslutande kommentar 42

Litteraturförteckning 43

Bilagor 45

Bilaga 1 Enkät 45

Bilaga 2 Ordförklaringar till enkätens första del 48

Tabeller

Tabell 1 Beskrivning av urvalsgrupperna 29

Tabell 2 Procentandelar angivna svar per ord och grupp 30

Tabell 3 Procentandelar informanter som kan förklara med egna ord 33

Tabell 4 Ange rätt synonym 36

Tabell 5 Åldersindelning av hela urvalsgruppen 38

Tabell 6 Ålder i relation till angiven ordförståelse i enkätens första del 39

Tabell 7 Korrekta svar per åldersgrupp i enkätens andra del 40

Tabell 8 Korrekta svar per åldersgrupp i enkätens tredje del 41

1 INLEDNING

Vi omges ständigt av ord. Språk som används i offentliga texter kan ofta upplevas svårtolkat och texter med ett alltför invecklat språk kan leda till problem. I min studie undersöker jag svåra ord i domar, hur väl en vanlig¹ människa förstår innebörden i vad som skrivs. Är det en självklarhet att den språkliga kommunikationen fungerar oproblematiskt och att vi uppfattar de ord som riktas till oss korrekt? Debatten om domstolsspråket är inte ny, utan språket i myndigheternas texter har debatterats länge och kritiska artiklar har skrivits där man ifrågasätter det obegripliga och krångliga språket i beslut och utredningar. I debatten förekommer två läger: å ena sidan de som är positiva till fackspråk och menar att det är svårt att undvika fackspråk på grund av dess precision, tyngd och prestige – å andra sidan de som anser att myndighetstexter är tunga, obegripliga och skapar klyftor i samhället och menar att alla medborgare i ett samhälle bör kunna vara delaktiga genom att förstå vad som skrivs i myndigheters texter.

1.1 Obegripliga texter

Att en text anses obegriplig och svår kan bero på flera orsaker, som till exempel grammatiskt tunga meningsbyggnader med långa vänsterfundament, tillsammans med speciella fackord och allmänt svåra ord. Min undersökning handlar specifikt om ordförståelse och där är Nils Frick och Sten Malmström föregångare med sin undersökning *Språkklyftan* (1978). De har undersökt hur ord förstås och missförstås, genom att mäta hur ett urval människor uppfattar ord när de läser eller hör dem. Att undvika komplicerade ord i domar och beslut kan däremot vara svårt, men om språket i lagar och andra domstolsbeslut, liksom hela det officiella språket, så långt som möjligt närmar sig den nutida svenska sakprosan med ett begripligt språk, blir texterna mer tillgängliga för allmänheten – utan att de därför behöver mista något i klarhet och uttrycksfullhet.

En aspekt som dock är värd att uppmärksamma är om omskrivna och förenklade texter, där svåra fackord är utbytta mot enklare ord tillsammans med längre förklaringar, är lika exakta som de med fackord? Upplevs texterna som mer tillgängliga på grund av detta, eller leder långa förklaringar endast till att de förlorar sin exakthet? Om man endast konstruerar en otydlig text genom att undvika fackord, går man miste om det huvudsakliga ändamålet: att nå fram med budskapet till mottagaren. Om fackord således är en förutsättning för en entydig text leder det osökt vidare till nästa fråga: Går det att både vara exakt och samtidigt

---

¹ Uttrycket *vanlig människa* används här i bemärkelsen en person som inte är utbildad i juridik.

begriplig? Det borde naturligtvis vara en självklarhet eftersom både den enskildes tillvaro och hela samhällets funktion är beroende av att de språkliga förbindelserna mellan myndigheter och medborgare fungerar störningsfritt.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med mitt arbete är att ta reda på om den så kallade vanliga människan, som kan tänkas möta det juridiska språket, förstår innebörden i juridiska domar. Förstår en vanlig människa som kommer i kontakt med det juridiska språket vad som skrivs i domarna? En följdfråga är om det är meningen att en juridisk dom ska vara begriplig för medborgaren?

Människor med skiftande bakgrund möts i en domstol och att språkligt kunna mötas på lika villkor är ett naturligt önskemål. Tyvärr vittnar lekmän om att domstolarnas språk kan vara ålderdomligt och svårbegripligt (*Språket i domar och beslut* 1987). Kritik som förekommer går ut på att domar och beslut skrivs på ett språk som ibland är omöjligt att förstå för andra än jurister. Ett av skälen till att domar och beslut kan vara svårbegripliga är att de har flera adressater; de är inte bara avsedda att läsas av enskilda parter utan även av personer som arbetar inom rättsväsendet. Ofta tyder domarnas språkdräkt på att hänsynen till de senare dominerar (*Språket i domar och beslut* 1987). Domarna utformas alltså för att förstås av läsare som väl känner till juridisk terminologi.

Med detta som utgångspunkt kommer jag i min uppsats att föra en diskussion om hur väl den vanliga människan förstår innebörden av juridiska domar. För att nå mitt syfte och för att få svar på mina frågor har jag utfört en enkätundersökning i ordförståelse, där 71 vuxna personer har svarat på frågor om 35 svåra ord, både juridiska fackord och allmänt svåra ord, plockade ur autentiska domar. Dessutom undersöker jag om utbildning och ålder har någon relevans för graden av ordförståelse.

1.2.1 Språkproblem ett hot mot demokratin

Frick & Malmström (1978) som har utfört den ovannämnda studien i ordförståelse menar att brister i språkförmågan hindrar många från att utveckla inneboende möjligheter och drar det hela till sin spets genom att påstå att skillnader i språkform och språkbehärskning drar upp svåröverstigligen klassgränser i samhället, vilket leder till en språkklyfta som skapar problem i samhället. De förklarar att den språkliga kommunikationen är ett kärnproblem för demokratin, för hur ska information nå fram till alla som inte behärskar det vedertagna uttryckssättet? Likt Frick & Malmström anser Margareta Westman (1980:5) att språkproblem i samhället kan leda till demokratiska problem:

I ett samhälle som vårt där vi betraktar myndigheterna som demokratiska verktyg och där vi har en offentlighetsprincip, i ett sådant samhälle måste myndigheter och medborgare kunna förstå varandra.

I en rapport från Språkvårdsprojektet *Visst går det att förändra myndighetsspråket!* (Åsa Wedin 1993:55) förklaras att svåra ord som exempelvis *beneficium* inte är det farligaste att använda, eftersom det är så pass svårt att läsaren måste slå upp det. Faran är däremot de ord som läsaren *tror* sig veta. Åsa Sahlquist (1984:27) uppmärksammar i *Språkballongen* hotet mot den kommunala demokratin på grund av ett obegripligt språk – och menar att det dessutom får allmänheten "[...] att börja misstro sina tjänare".

1.3 Uppsatsens disposition

Uppsatsen är disponerad i åtta kapitel. Efter inledningskapitlet med presentation av syfte och bakgrundsinformation, behandlas i kapitel 2 historik. Det offentliga språkets framväxt beskrivs och termer som myndighetsspråk, kanslistil, fackspråk och det juridiska språket förklaras. I kapitel 3, *Fackspråk och intimisering*, behandlas nutida trender i myndighetsspråket som informalisering och språkliga rekommendationer för ändamålsenliga texter. I kapitel 4, *Forskningsbakgrund*, presenterar jag en tidigare undersökning utförd av Nils Frick och Sten Malmström. Jag visar hur de gick till väga i sina studier och redovisar även deras resultat. I kapitel 5, *Metod och material*, redogör jag hur min undersökning gick till, hur enkäterna är utformade och vilken litteratur jag har använt. Under rubriken 6 *Resultat* redovisar jag resultat från min enkätundersökning med tabeller, för att sedan diskutera dem i kapitel 7 *Diskussion av resultat*. Slutligen avrundar jag uppsatsen med en sammanfattning i kapitel 8 *Avslutning*.

2 FACKSPRÅKETS FRAMVÄXT - HISTORIK

I *Svenska medeltidsbrev* förklarar Inger Larsson (2003:213) att rättväsendet började skriftfästa sina handlingar redan under 1200-talet första hälft och från mitten av 1300-talet bjöd lagen att alla domar skulle skrivas på svenska, vilket ökade kraven på den läs- och skrivkompetens som skulle finnas vid våra rättsinstanser. När svenskan i lands- och stadslagen säkrades som rättsväsendets urkundsspråk, var skriftliga dokument på väg att bli en del av rättsprocessen. Att lagen nu föreskrev att samtliga domar skulle skrivas ner och dessutom skrivas på svenska innebar att vi kan få en uppfattning om vilka domar som faktiskt nedtecknades vid tingen och hur folk i de olika landsändarna konfronterades med skriftsamhället (Larsson 2003:81). Möjligheterna var visserligen inte de bästa för bevarandet av urkunder med något bestående värde, men några få diplom som dokumenterar domar finns dock bevarade.

2.1 Svenska som urkundsspråk

Den mest betydelsefulla enskilda insatsen för etableringen av svenska som urkundsspråk bör dock ha varit Magnus Erikssons lagstiftning i mitten på 1300-talet. Enligt Larsson (2003:83) var den avgörande skillnaden efter landslagens införande att den dömde själv kunde få ta domen i sin hand, uppsöka någon läskunnig och be att få den uppläst på svenska närhelst han ville om han inte själv kunde läsa. Kompetensen var hög, såväl juridisk som språklig hos den utfärdare eller skrivare av domen, eftersom han för det första skulle förstå vilket samband aktörerna hade med varandra, vilka fakta i redovisningen som var viktigast och hur de tidigare urkunder som förevisades och åberopades vid den muntliga förhandlingen hängde samman. Utfärdaren skulle för det andra skriftfästa och referera vad som försiggått på ett sammanhängande och för eftervärlden begripligt språk. Larsson (2003:157) anser att många av de urkunder som utfärdats visar på en jämförelsevis hög kompetens att förstå och strukturera ett innehåll av rättslig karaktär.

2.2 Myndighetsspråk

En term som frekvent förekommer i litteraturundersökningen är ordet *kanslisvenska* eller *kanslispråk*, vilket jag ska förklara närmare innan jag påbörjar redogörelsen av min undersökning. *Det offentliga språket*, som är en övergripande term och där kanslisvenskan inryms, är en stilart som enligt Bertil Molde & Margareta Westman (1975) används i skrivelser, blanketter och trycksaker. Den härstammar från statliga och kommunala

myndigheter och institutioner. Birger Liljestrand (1993:116) urskiljer i det offentliga språket fyra huvudkategorier: *Det gamla lagspråket*, *Kanslisvenska*, *Krångelsvenska* och *Funktionell brukssvenska*. Kanslisvenskan har till skillnad mot det gamla lagspråket fortlevt ända in i vår tid.

2.2.1 Kanslistilen

Ordet *kansli* kommer av medeltidslatinet *cancelli*, som betyder ”inhägnad avdelning i en ämbetslokal, speciellt en domstolslokal” (Bergman 2005:204). Den personal som satt innanför *skranket* utbildade tidigt ett fast framställningssätt, ett så kallat skråspråk med särskilda formler och vändningar som strängt iaktogs och fortplantades till andra skrivare i samma situation. Traditionen lever fortfarande kvar, något som visar sig i satsbildning och framförallt ordval (Bergman 2005:204).

Vårt kanslispråk – våra myndigheters språk – från medeltiden och framåt har många egenheter som härstammar från tyskans kanslier, till och med från romerska kanslier (Bergman 2005:204). Översättningslån från latinets, vanligen genom tysk förmedling, är också andra ”juridiska pronomen” till exempel former som *göra veterligt* (notum facere) och *handhava* (manu tenere). Ett gammalt mönster som ligger till grund för kanslistilen är passivformer, substantivformer (naket substantiv) som *ytrande* och fackord som *delgivning* och *föreläggande*, som är komponenter i en juridisk-byråkratisk stil (Peter Cassirer 2003:99).

Ulf Teleman & Anne Marie Wieselgren (1980:98) menar att kanslisvenskan är mycket enhetlig och präglad av sina allmänna och historiska förutsättningar. De förklarar den i egenskaper som opersonlig, konservativ, försiktig, entydig och koncentrerad. Med *opersonlig* menar Teleman & Wieselgren att det inte bara är den som har ”hållit i pennan utan hela den myndighet han representerar som står för texten” och även att stilen inte varierar efter mottagare, oavsett om det är hela svenska folket eller en annan myndighet som är adressat – stilen är lika opersonlig som avsändaren. Med *konservativ* menas en fast etablerad och gemensam stil, som är praktisk att behärska, eftersom författaren inte behöver välja nya formuleringar, utan har tillgång till en uppsättning syntaktiska klichéer. Objektiviteten betonas däremot i försiktiga underdrivande² satsadverbial som *rimligen*, *sannolikt*, och i verb som *synes* och *förefaller*. Värderingar ska undertryckas – känslöbetonade överdrifter är bannlysta. Teleman & Wieselgren förklarar vidare att

---

² Definition enligt Teleman & Wieselgren.

kanslispråket strävar efter *entydighet* med maximal kompression vilket visar sig i nominalsatser istället för fulla satser, sammansättning istället för ordgrupp och slutligen hög abstraktionsnivå.

Även Erik Wellander (1948:56 ff) definierar termen som en stilart med strängt opersonlig hållning och där värdeomdömen konsekvent undviks. Wellander menar att kanslispråket kännetecknas av ett stort antal egna ord och vändningar, men undviker ord och uttryck som innebär ett känslomässigt ställningstagande (som *kärra* och *pys*), och även slanguttryck och språkliga nyheter, eftersom det enligt Wellander kan äventyra språkets allvar och värdighet. Dessutom förekommer ålderdomliga formord som *huruvida*, *enär*, *eljest* och *därest*. Liljestrand (1993:121) förklarar att kanslisvenskan har en förkärlek för långa ord.

2.2.2 Fackspråk

Kanslisvenskan består i sin tur av olika fackspråk, som Britt Backlund (2004:65) förklarar som:

[...] språklig variant som används vid kommunikation inom ett visst verksamhetsområde och främst utmärks av en uppsättning unika facktermer eller av specialbetydelse hos allmänspråkliga ord.

Själva *begreppet* fackspråket är problematiskt eftersom det inte finns någon entydig och klar definition anser Marianne Nordman (1992:18), men förklarar det ändå som ett språk som används i kommunikationen mellan två specialister inom samma område, då de talar om detta specialområde. Problem kan uppstå när till exempel specialisten fortsätter att använda samma fackspråk fast med en vanlig människa, som Backlund exemplifierar med situationen läkare och patient, eller när experter från *olika* specialområden möts. Enligt Christer Laurén (1993:13) uppstår här information utan kommunikation. Laurén menar vidare att man måste underlätta varandras förståelse genom att inte använda sina fackspråk oförändrade.

Backlund (2004::65) anser också att invecklade satskonstruktioner, substantiveringar och brist på konkretion kännetecknar fackspråket, vilket är egenskaper som ofta används som ett maktspråk för att hindra förståelse, något som Backlund påstår ofta inträffar när en läkare talar till en patient och använder medicinska termer. Att texterna kan bli besvärliga forskningsobjekt beror på att de inom sig rymmer olika språkbruk och praktiskt i olika schatteringar knutna till olika fackområden (Nordman 1992:28). Olika specialområden använder olika språkbruk och vetenskapsspråk utgör alltså endast en sektor av fackspråk och juridiskt en annan. Nordman (1992:22) förklarar vidare att en större och mer heterogen

kategori med termer i praktiskt funktionella språk återfinns i yrkesgrenarna och i hantverkarnas och fritidssysselsättningarnas språkbruk. Stig Nilsson (1987:21) uttrycker däremot en desto klarare definition beträffande fackspråket genom att poängtera det typiska kännetecknet som *precist*: ” [...] det ska inte ge möjlighet till misstolkning”.

2.2.3 Det juridiska språket

Ett av fackområdena är det juridiska språket, som Louis de Geer (Bergman 2005:201) redan 1853 beskriver i sin bok *Om den juridiska stilen*:

att den rätt kraftiga och värdiga lagstilen är företrädesvis tydlig, kort, allvarsam, ren och oprydd, där tydlig innebär otvivelaktiga entydiga ord, kort att man inte använder längre eller fler ord och formuleringar än nödvändigt. Allvarsam betyder att lekfull inte passar i sammanhanget, ren att svenska ord ska användas och slutligen oprydd som betyder att djärva bildliga uttryck inte passar till stilen.

Ulf Jensen, Staffan Rylander & Per-Henrik Lindblom (2006:13) anser att det är problem med definitionen av termen: Det finns inte något entydigt begrepp som utmärker juridikspråket, utan det består av flera variationer som kan hänföras till olika funktionella sammanhang, till exempel författningstext, rättegångsinlagor och domar eller beslut av förvaltningsmyndigheter. De förklarar ändock att det mest väsentliga särdraget för det juridiska fackspråket är att det inte bara har funktionen att kommunicera ett tankeinnehåll, utan att skriftspråket också är juristens redskap i yrkesutövningen; ”[...] det enda juristen har för att nå ut och förmedla kunskap” (Jensen, Rylander & Lindblom 2006:13). Det innefattar å ena sidan ett krav på saklighet, tydlighet och frihet från risker för missförstånd, å andra sidan ett fackspråk med speciella termer och uttryckssätt, svårt att förstå för andra än de invigda (*Språk och struktur i domar och beslut* 2005). Juridiska texter är jämfört med andra fackspråk mycket termtäta. Många termer ser ut som allmänspråkliga men har en specifik juridisk-teknisk innebörd (Jensen, Rylander & Lindblom 2006:14). I *Språk och struktur i domar och beslut* (2005) som är en skrift utarbetad av en arbetsgrupp bestående av anställda vid Domstolsverket och vars första upplaga gavs ut 1999, poängteras just vikten av att domar bör vara avfattade på ett sådant sätt att de är begripliga även för personer som inte har studerat juridik.

2.3 Skillnad mellan kansli- och fackspråk

Ett gemensamt drag som förenar kanslismålskunskapen med fackspråket är den konservativa inställningen till stilförändringar, som enligt Liljestrand (1993:121) visar sig i kanslismålskunskapens högtidliga klingande ordval, ålderdomliga ord som bland andra *jämväl*, *vid äventyr att* och *gälda*. Även inom juridikens fackspråk är förändringar sällsynta; här har terminologin vuxit fram som resultat av en utveckling under århundraden (Laurén 1993:79). Eftersom det inte går att definiera fackspråket som en entydig term, förekommer dock skillnader internt, som till exempel inom grenar av teknologi och teknik, som har en mer långt gången internationell standardisering och där det då och då inträffar terminologiska förändringar. Enligt Laurén är begreppsmässiga förändringar inom juridiken endast tänkbara i samband med något så drastiskt som samhälliga revolutioner. Det som däremot *skiljer* kanslismålskunskapen och fackspråk är definieringsaspekten. Medan kanslismålskunskapens stildrag entydigt beskrivs i flertalet stilistikböcker, som till exempel i Teleman & Wieselgrens *ABC i stilistik* (1970) och Wellanders *Riktig svenska* (1948) är det desto större problem att definiera fackspråket som en term, eftersom det består av språk från flera specialområden med olika termer och begrepp.

2.3.1 Auktoritet och distans

Vid en jämförelse av kanslismålskunskapen och fackspråk är alltså *auktoritet* en gemensam nämnare, vilket idag upplevs ålderdomligt eftersom pondus som en distansskapande maktfaktor inte längre är relevant för myndigheter. Enligt *Språk och struktur i domar och beslut* (2005) vilar nuförtiden inte tilltron till rättväsendet på auktoritet, utan rationalitet. Medborgarna vill förstå domstol, läkare och andra auktoriteter och är inte beredda att rätta sig efter de besked som ges enbart för att domstolen är domstol, läkaren läkare och så vidare. Domstolens uppgift i det här sammanhanget är att övertyga parterna om domens uppriktighet och att skapa avgöranden som andra kan få vägledning av. Detta kan bara göras om domstolen formulerar begripliga texter.

Varför används då denna svårtillgängliga kanslistil? Hellspång & Söderberg (1996:193) förklarar språklig auktoritet med termer som *auktoritetsmarkörer*, för att ge tyngd åt ett yttrande eller öka just inställningen till ämnet och förståelsen. En mer indirekt variant av auktoritetsmarkörer tillhandahålls av själva språket, stilen, där användandet av facktermer och främmande ord kan leda till slutsatsen att denna person vet vad han talar om.

Det förtroende som en framställning kan väcka genom sin rent språkliga pondus tycks ofta vara ett mål för den talekonst som odlas i våra beslutande församlingar.

(Hellspång & Söderberg 1996:194)

Ett av skälen är att ett opersonligt språk kan medvetet hålla distansen till människor och håller dessutom känslorna på avstånd och skyddar mot den ångest som kan uppstå i kontakten med människor som befinner sig i en svår situation (Wedin:29). Även Liljestrand (1993:117) anser den starka auktoriteten fungerar distansskapande och Wedin (1993:26) förklarar att man använder kanslistilen just för dess opersonliga stil:

Som representant för en myndighet bör man ha pondus i sitt språk och inte låta för vardaglig. Det gäller att sätta sig i respekt hos läsaren.

En ytterligare vanlig inställning är att det är viktigt att visa att man menar allvar: *Folk kommer inte till förhandlingar om man skriver för personligt*, är kommentarer som språkvårdare hör av anställda vid domstolar (Wedin 1993:26). Fördelen med kanslispråket är alltså tonen det anslår: *allvaret*.

2.4 Kanslisvenskans positiva och negativa egenskaper

Förutom tonen – allvaret, som Wedin (1993) påpekar, framhåller Wellander kanslisvenskans egenskaper som *lugn saklighet* och *bestämthet*:

Sin styrka har kanslispråket framförallt i den medvetna strävan till lugn saklighet, logiskt skärpa och obetingad tydlighet. Tankeinnehållet genomarbetas till fullkomlig klarhet och bestämthet, sovras och befrias från allt ovidkommande och överflödigt samt ordnas efter logiska synpunkter.

(Wellander 1948:57)

Ytterligare ett positivt drag som både förekommer hos kanslisvenskan och fackspråket är strävan mot att vara så *exakt* som möjlig, även om det tar sig uttryck i långa formuleringar och svåra ord, men enligt Stig Nilsson (1987:67) vill fackmannen gärna ha ord som inte leder tankarna åt fel håll.

Svagheter som utmärker kanslisvenskan är långa, invecklade meningar, vidlyftiga ordalag, tunga sammansättningar och omskrivningar som med flera ord kan uttrycka vad som kan sägas i färre (Wellander 1948:58). Wellander påpekar vidare att kanslisvenskan är morfologiskt konservativ, vilket yttrar sig både i frastyper och enskilda ord, vilka med

svårighet förstås av vanliga läsare. Wellander framhåller också andra mindre fördelaktiga egenskaper som *stelhet* och *omständlighet*. Likt Wellander påpekar Liljestrand (1993:117) omständligheten, och förklarar det med att eftersom myndigheter vill vara helgarderade blir texten generaliserande och omständlig, som till exempel användandet av juridiska pronomen (en sorts pronomina fraser): *på förevarande område* och *ifrågavarande beslut*.

2.4.1 Substantivsjukan

Kanslispråkets böjelse för allmänna och abstrakta uttryckssätt yttrar sig särskilt i en stark benägenhet att istället för verb och adjektiv använda avledda substantiv (Wellander 1948:63). Den kanske mest tyngst vägande kritiken mot kanslispråket anser Bergman (2005:209) vara riktad mot just *substantivsjukan*. Det vill säga ett enkelt verb som omvandlas till vad Bergman kallar ett verbsubstantiv, och ett nytt predikatsverb tillfogas. Istället för *tillämpas* skriver man *äga tillämpning* och *verkställa utredning av* istället för *utreda*. Enligt Per-Erik Nilsson (1983:31) blir resultatet stela och högtravande meningar, som också blir längre än de behöver vara. Att meningen blir onödigt lång beror på att skribenten är tvungna att stoppa in ett nytt innehållstomt verb. Nilsson (1983:31) jämför meningarna: ”Fastighetskontoret *behöver* nya lokaler” och ”*Behov* av nya lokaler för fastighetskontorets räkning *föreligger*”, där *föreligger* måste till för att få en korrekt och fullständig betydelse i den substantivsjuka meningen. Även objektet *nya lokaler* formuleras mer omständligt på sin plats som bestämning.

I Statsrådberedningens PM *Språket i lagar och andra författningar* (1967) ges klara besked beträffande vilka formuleringar som ska användas. Enligt PM:et (1967:15) ska man *inte* skriva:

- avlägga besök hos
- draga en kostnad av
- erlägga betalning
- framlägga förslag om

utan skriv hellre:

- besöka
- kosta
- betala
- föreslå

3 FACKSPRÅK OCH INTIMISERING – TVÅ NUTIDA TRENDER I MYNDIGHETSSPRÅK

Liksom andra redskap måste språket som är domstolens viktigaste redskap – vårdas och utvecklas för att passa tidens krav. Enligt Jensen, Rylander & Lindblom (2006:13) har juristsvenskan en lång tradition och förändras långsamt. Exempel på ett konservativt drag är att verbens pluralformer försvann från domarna 20 år efter att de avskaffades i allmänspråket. Jensen, Rylander & Lindblom är ändå positiva till det sista decenniets utveckling och anser att mycket har hänt: språket i domar och beslut har förändrats i riktning mot större klarhet och enkelhet. Juristsvenskan har blivit mer lättläst, vilket innebär kortare meningar, omöjliga ord förutom facktermer är bortrensade och förskjutning mot höger i meningsbyggnad har skett. Enligt Gösta Bergman (2005:201) blir gränsen mindre skarp mellan kanslispråk och den allmänna *sakprosan*.³ I den av jurister språkligt mönstergilla rättegångsbalken från 1942, med korta och enkla meningar finns dock fortfarande konjunktiver som *vare*, *äge* och *förordne* kvar. Men under sextioalet utmärks lagspråket av en utveckling mot sakprosa, där det finita verbet inte längre placeras sist i bisatser, utan lagspråket utvecklas både i ordval och ordföljd mot vad som gäller för vårdad sakprosa (Bergman 2005).

3.1 Språkliga rekommendationer för ändamålsenliga texter

Det juridiska fackspråket har kritiserats för sin svårförståelighet och hjälpmedel har utarbetats för att skapa ett begripligare författningsspråk (Laurén 1993:42). I en lista som Statsrådsberedningen ger ut, kallad *Svarta listan*, finns rekommendationer om att ord och fraser som anses stela och ålderdomliga ska bytas ut när det görs sakliga ändringar i äldre författningar (Wedin 1993:35). Under 80-talet har föråldrade fackuttryck bytts ut: *lända till efterträdelse* mot *tillämpas* eller *gäller*, *förebringa uppgifter* mot *lämna uppgifter*. Laurén (1993:42) förklarar vidare att Svensk Juristtidning under ett par år in på 1980-talet förde en debatt om de nakna substantiven: det vill säga substantiv i obestämd form singularis utan artikel (ett gammalt mönster som ligger till grund för kanslistilen, jämför s. 6, kap 2.2.1) som statsrådsberedningens språkexperter bestämt motsätter sig användningen av. Laurén konstaterar dock att traditionen återigen har fått övertag – de nakna substantiven förekommer fortfarande i nyare författningstexter.

---

³ Det normala opersonliga skriftspråket, varken skönlitterärt eller kanslispråk, (definition hos Malmström/Györki, 2007).

3.1.1 Språkliga hjälpmedel i domstolarna

Att vara språkbevarare är inte domstolarnas uppgift, men väl att vara vårdare av ett språk i ständig utveckling. I skriften *Språk och struktur i domar och beslut* (2005) ges råd och förslag på hur anställda vid domstolen språkligt kan formulera sig begripligt. Skriften betonar vikten av att i språkarbetet i en domstol låta en arbetsgrupp inventera mallbeståndet. I domstolarna har man i alla tider använt sig av mallar som hjälpmedel, vilka också har blivit mer lättanvända i och med datoranvändningen. Att använda lättillgängliga och centralt framtagna mallar, som passar mindre bra för just det egentliga fallet, är inget skriften rekommenderar – tvärtom: *Språk och struktur i domar och beslut* råder att helt frigöra sig från mallen och skriva på ett sätt som är anpassat för det aktuella fallet. Det finns inget sätt att utforma domskäl⁴ som är bra i alla situationer, utan man måste laga efter läge och följa sitt eget omdöme. Riktlinjer ges ändå – med utgångspunkt i att läsaren skall förstå hur domstolen resonerat.

3.1.2 Gamla förlagor lever vidare

En viktig aspekt är nödvändigheten att varje myndighet fortlöpande moderniserar språket i sina texter och gör dem ändamålsenliga. Men vad är då orsaken till att inte språket i offentliga texter inte alltid är ändamålsenligt? Åsa Sahlquist i *Språkballongen* (1984:41) beskriver med målande bilder att ord och fraser lever vidare från text till text "[...] genom smitta" – och att skrivaren arbetar utifrån förlagor, som går tillbaka på ännu äldre förlagor: "Orden och fraserna klibbar sig fast" och att "[...]skrivaren inte ser några skäl att undvika de ålderdomliga orden". Sahlquist (1984:41) menar att förlagorna förenklar arbetet; skrivaren tar bara över färdiga ord och fraser.

3.1.3 Text efter mottagare

Enligt Margareta Westman (1980:14) är en orsak att de som skriver ofta glömmer bort vem som är mottagare. Även om man vänder sig till fackfolk bör man inte ta för givet att de är fackmän på just det speciella område som texten berör. Westman råder vidare att alltid försöka sätta sig in i mottagarens situation, och om det uppkommer missförstånd bör man utreda i vilken mån det beror på att man har uttryckt sig otydligt. Även Torsten Gustafsson (1984:27) är inne på samma linje och uppmanar skrivaren att ändra inställning: "Det gäller att mer tänka på läsaren än på oss själva".

---

⁴ Resonemanget bakom domslutet (*Språk och struktur i domar och beslut* 2005).

3.2 Återhållsam stilutveckling på grund av osäkerhet

Att osäkerheten är stor vad gäller det ålderdomliga språket hos myndigheterna beror enligt Wedin (1993:32) på att för många är lagens formuleringar heliga och man vill ogärna ändra. Frågor som: Vilka ord förs man byta ut och vilka ord måste man behålla? Vilka ord har en rättslig verkan och vilka har det inte? måste de berörda oundvikligen konfronteras med. Teleman & Wieselgren (1970:99) anser att den återhållsamma stilutvecklingen beror på prestige – de jämför med ”det rituella religiösa språkets ofta arkaiserande prägel”.

Cassirer (2003:99) anser att myndigheter håller fast vid urgamla formuleringar av ren slentrian och en rädsla att göra fel. Eftersom till exempel fackuttrycket *vid äventyr av tredskodom* har funnits i hundratals år, menar Cassirer att tjänsteman vid vederbörande myndighet inte vågar översätta det till begriplig svenska av rädsla för att något skulle bli fel. Teleman & Wieselgren (1970:99) anser att det är en realitet att misstolkningar i författningar förekommer och för att förhindra detta kan uttryckssättet bli omständligt med långa kedjor av samordnade led och upprepning av samma begrepp istället för synonymer.

3.2.1 Exakthet kontra begriplighet

Att skriva långt och innehållsrikt är svårt, men att skriva kort och innehållsrikt är *ännu* svårare (Sven Olov Stalfelt 1980:36). Men denna strävan att inte i onödan skriva långa berättelser uppmärksammas i *Språk och struktur i domar och beslut* (2005), där man menar att komprimerandet av texter dock inte får drivas så långt att man helt utelämnar vad personerna sagt, och endast skriver:

Åklagaren har som bevisning åberopat målsägandeförhör med AA och BB. Dessa har bekräftat vad åklagaren påstår i sin gärnings- beskrivning. De har berättat på ett nyanserat sätt och får bedömas som trovärdiga. Tingsrätten lägger deras uppgifter, som framstår som tillförlitliga, till grund för domen.

(Ur *Språk och struktur i domar och beslut* 2005:10)

Dessa typer av domar är inte bättre än äldre tiders, eftersom ingen förklaring ges till hur domstolen resonerat, även om tid och ansträngning är nedlagd. Nilsson (1987:20) uppmärksammar motsättningen mellan klarhet och korthet med:

Verksam språkvård förutsätter alltså ibland att en framställning konkretiseras så att läsaren känner igen sina egna omständigheter i texten: vardagsliv, arbetsförhållanden, fritidsverksamhet.

I debatten *exakthet kontra begriplighet* råder alltså två läger av kommentatorer: det ena som är positiva till exaktheten och värnar om precisionen, tyngden och prestige. De menar att det är svårt att förenkla facktexter, eftersom själva syftet med fackord är att det inte ska ges möjlighet till misstolkning. Det andra lägret däremot, regerar negativt och menar att facktexter är obegripliga med tung grammatik, ålderdomliga ord och med en konservativ utveckling grundad på slentrian och gammal sedvänja. Ett tungt vägande argument mot obegripliga texter är dessutom den språkklyfta som uppstår, när medborgarna i samhället varken förstår det som skrivs eller beslutas, och som slutligen kan leda till ett hot mot demokratin.

3.3 Från auktoritet till informalitet

Att förstå vad som beslutas måste anses vara fundamentalt i ett demokratiskt samhälle, men *hur* det ska sägas finns det också delade meningar om. Redan på 1970-talet skedde en förändring i de gamla umgängesritualerna – i all tysthet inträffade en kulturrevolution, där svenskarna blev mästare på att vara informella i alla tänkbara områden i och med duandets expansion. I boken *Hej, det är från försäkringskassan!* (1988) med Orvar Löfgren som redaktör, beskriver åtta forskare i uppsatser hur informaliseringen har slagit igenom i det svenska samhället. Språket anpassas till olika områden och även om spännvidden ökar, är inte rollerna så klara. En myndighet kan vara intim medan en annan mer strikt. Hos vissa yrkesgrupper som diplomater, militärer, präster och jurister har formalitet och formella funktioner stor betydelse: Diplomater har internationella umgängesritualer, militärer använder disciplin och befälshierarkier som fordrar ett standardiserat uppträdande, präster följer sina ritualer i dop och gudstjänster, och jurister tjänar lagen med en samling formler bundna av stränga formregler (Svante Nordin 1988:38). Men myndigheter som på 1980-talet utvecklade en informell stil var bland annat Riksskatteverket och Försäkringskassan, som i sina broschyrer tilltalar mottagaren som en nära bekant. Texterna i broschyrerna är extremt förenklade och tillrättalagda, och sändaren har ansträngt sig för att bli förstådd genom att använda ett intimt språk med ett *du*-tilltal på den förmodade mottagarens nivå (Eva Mårtensson 1988:120). När tidigare det formella fungerade som en skyddande förklädnad, fungerar nu det informella som en verklig och personlig kontakt, även om så inte vore fallet.

3.3.1 Informaliseringen – en medveten och levande process

Jonas Frykman (Löfgren 1988:33) påpekar dock att informaliseringen inte är en självgående process utan ett skeende som drivs av människor med mål och mening, och att denna process

är något som berör förhållandet mellan struktur och aktör – mellan något befintligt och de som vill omforma detta. Frykman menar vidare att informalitet driver fram förändring och att vara informell kan räknas in i de tidsbundna, viktigaste strategiska tillgångarna och förklarar vidare att det är kanske ett av en individs viktigaste symboliska kapital. Med en kamratlig ton anges en ny etikett och nya regler, där man ska låtsas känna till helt obekanta människor.

3.3.2 Intimitet i offentligheten

Språket är inget isolerat fenomen i samhället, utan formas i den omgivning det används. Enligt Mårtensson (Löfgren1988:105) förändras språket i takt med att samhället utvecklas och vi formar det språk vi behöver i vår tid. Mårtensson (Löfgren1988:109) menar att det i alla kulturer verkar finnas ett behov av att kunna markera vilken relation som råder mellan personerna och där valet av tilltalsform styrs av normer som rör status och intimitet. Olika normer gäller i olika sammanhang, till exempel ytterligheterna kanslisvenskan och det vardagliga talspråket. Skillnaden är att olika regelsystem styr språket i olika sammanhang. De senare årens förändring av det offentliga talspråket, informaliseringen, innebär att regler och stildrag ur intimsfärens språk tas över av den politiska och administrativa offentligheten. Mårtensson drar slutsatsen att det rör sig om en *intimisering* av det offentliga språket.

3.3.3 Myndigheter i föräldrarollen

Mårtensson (Löfgren 1988:107) ifrågasätter vad som kan ligga bakom gränsöverskridandet och konstaterar att tendenserna i utvecklingen är motsägelsefulla: det är dels förekomst av centralisering och specialisering, dels demokratisering och decentralisering. Utjämningsprocessen hänger samman med minskade inkomster och utvidgade medvetenhet om rättigheter, och Mårtensson konstaterar likt Frykman att statsapparaten idag är större och har tagit på sig fler uppgifter inom allt större ansvarsområden. Kontaktytan mellan myndigheter och medborgare är också idag större. Myndighetspersoner som har blivit fler och med större makt har numer tillträde till ett privatliv som blivit allt mindre avskilt. Mårtensson förklarar vidare att genom att använda *du* eller *ni* blir också mottagaren synlig i texten. Frykman (Löfgren 1988:33) konstaterar metaforiskt "[...] att makten har bytt ansikte och nu ler istället för att som tidigare ha rynkat ögonbrynen". Mårtensson (Löfgren 1988:108) menar att myndigheternas personal också kan ha påverkats av utvecklingen och med det deras syn på sig själva, sina uppgifter och inte minst synen på medborgaren. Hon refererar till otillräckliga ord som *storebrorsideologi* och *förmynderi*, eftersom de enligt henne inte fångar in den "ömsinhet" som dagens makthavare visar och hänvisar till

förälderism som ett mer passande uttryck. Resultatet av detta förklarar Mårtensson är att ”statens självklara ställning i dagens samhälle inte behöver markera sin auktoritet med hjälp av ett maktspråk”.

3.3.4 *Du* med Försäkringskassan

I en undersökning av 112 broschyrer från Försäkringskassan där Mårtensson (Löfgren 1988:114) studerar hur bruket av tilltalsord har förändrats sedan 1940-talet, redovisar hon att före 1970 hade mer än hälften av broschyrerna det kanslispråkliga draget att undvika tilltal och efter 1970 saknar bara en femtedel av broschyrerna tilltalspronomen. Att *du* förekommer i de tidiga försäkringsbroschyerna kan tolkas utifrån dess historia: Försäkringskassan är en ung institution som vuxit fram ur frivilliga organisationer med rötter i folkrörelse och arbetarrörelse, och där var *du* ett vedertaget tilltalsord (Löfgren 1988:15). Informalitet är således inte en formlöshet, utan hävdandet av nya former i opposition till det gamla etablerade.

4 FORSKNINGSBAKGRUND

Tidigare forskning kring ämnet ordförståelse har bland annat utförts av Nils Frick och Sten Malmström och redovisas i boken *Språkklyftan* (1978). I deras undersökning, som skedde 1971, 1974 och 1975, mäts hur informanter uppfattar ord när de läser eller hör dem. De undersökta orden är cirka 700 i antalet och är för tiden aktuella i sociala, vardagsekonomiska, politiska och fackliga sammanhang. Ord som bland annat förekommer i studien är *handräckning*, *kungörelse*, *vederhäftig* och *genmäle*. De tillfrågade är runt 700 deltagare i Arbetsmarknadsstyrelsens kurser.

4.1 Fria svar i språkbehärskning

Frick & Malmström (1978) har använt en metod med fria svar och inte med flervalssprov, eftersom de antar att det sistnämnda kan vara något styrande. De menar också att deras svarsmetod ställer högre krav på en aktiv språkbehärskning och ger dem en mer nyanserad kunskap om informanternas förståelse och missförståelse. I bedömningen av svar delar Frick & Malmström in dem i tre huvudgrupper: rätta svar, delvis rätt och felaktiga svar. De har ytterligare två kategorier med svar som de tar hänsyn till: det ena där informanten till *viss del* förstår ordet men inte ger någon förklaring och det andra där man *inte* förstår ordet men trots allt gör en översättning. Beroende på hur svaren bedöms: rätt, delvis rätt eller fel, placeras de sedan in i någon av de tre första två kategorier. Frick & Malmström (1978:14) anser att vissa svar är så otydliga att de borde mätas efter en glidande skala, som ordet *karies*, där både *sjukdom*, *tandsjukdom*, *tandröta* och *hål i tänderna* anges som svar. Detta är en svaghet med fria svar – se också nedan under *delvis rätt*.

4.2 Redovisning av svar

I Frick & Malmströms (1978) undersökning redovisas svaren ord för ord i kolumner med en liggande stapel som anger hur stor andel av informanterna som förstår uttrycket. I ytterligare en kolumn presenteras diverse ord som är exempel på *feltolkningar* och som är *delvis rätt*. Sista kolumnen är upptagen för *tänkbara utbytesord*. I exemplet *kalkyl* (s.68) kan man läsa att det är 10 % som svarar fel, 22 % som svarar rätt och 4 % som svarar delvis rätt. Som feltolkningar nämns *utsträckning* och *dubblett*, och som *delvis rätt*: *ritningar*, *diagram*, *uppgifter* och *uppläggning*. I Frick & Malmströms undersökning (1978:15) redovisas att i

genomsnitt förstår 70 % av informanterna de undersökta orden, 30 % förklarar att de *inte* gör det och 55 % av alla svar är godtagbara översättningar.

4.3 Förebygga ordklyfta

Förståelseproblem som uppkommer ur brist på ordförståelse mellan medborgare och myndighet, kan enligt Frick & Malmström (1978:22) skapa en *ordklyfta* i samhället. De ifrågasätter hur informationen i ett samhälle ska nå ut om inte medborgarna behärskar det vedertagna uttryckssättet. För att undvika detta fenomen rekommenderar Frick & Malmström (1978:22) ett par åtgärder: För det första bör myndigheter bemöda sig om begriplighet, för det andra bör man välja sina ord beroende på mottagarens språkliga kunskaper, och slutligen att man byter ut vissa ord till mer lättbegripliga, även om man inte kan undvika det faktum att vissa ord inte går att ersätta, som till exempel *aerogram* med *lätt flygbrev*, eftersom Posten redan använder en internationellt förekommande term. Enligt Frick & Malmström missförstås till exempel uttrycket *Företaget bestrider kostnaderna* för ofta och borde ersättas med *Företaget betalar*.

4.4 Uppmärksamma skillnader i begriplighet

Frick & Malmström vill ändå klargöra att förståelsen av ord bara är en del av språkförståelsen, och att det finns annat i språket som kan gynna eller hämma förståelsen, som tunga grammatiska konstruktioner (1978:7). De skrivande måste vara medvetna om förståelseproblem och vara uppmärksamma på skillnader i begriplighet.

4.5 Lagspråk och begriplighet

Enligt Britt-Louise Gunnarsson (1982:99) har praktiskt arbete i årtionden bedrivits för att förbättra lagspråket, även om detta huvudsakligen har varit historiskt inriktat och språkvetenskapligt deskriptivt. Gunnarsson menar att "lagspråket har jämförts med normalprosa men inte relaterats till juridiskt innehåll eller funktion". I Gunnarssons avhandling *Lagtexters begriplighet* (1982) presenteras en undersökning av olika faktorer inverkan på begripligheten i medbestämmandelagen. Gunnarsson undersöker hur olika läsargrupperns förståelse påverkas av ytspråkliga förändringar, som ordval och syntax – som djupare textförändringar. Vidare framlägger Gunnarsson teorier om begriplighet och formulerar slutsatserna som riktlinjer för lagtextskrivning.

5 METOD OCH MATERIAL

Min undersökning är en del av ett större projekt, som bedrivs vid Uppsala universitet – en pågående utredning som heter *Förtroende och kvalitet i domstolarna*. Enligt Catharina Nyström Höög⁵ är ett av uppdragen att kartlägga hur kommunikationen mellan medborgare och domstolar fungerar. I ett försök att göra detta har utredningen beslutat att bland annat särskilt undersöka de språkliga aspekterna, vilket görs på tre sätt: med denna uppsats, med en läsundersökning av hur mottagarna uppfattar domarna och med ett försök att utarbeta ett slags diagnosinstrument för att identifiera problem redan när domarna skrivs.

5.1 Undersökningsmetoder – litteratur och enkäter

Syftet med denna uppsats är att undersöka om den vanliga människan, det vill säga en person som inte är utbildad i juridik, förstår vad som skrivs i domarna. För att nå mitt mål har jag utfört dels en litterär studie, dels en enkätundersökning. Den litteratur jag har tagit del av är bland andra: *Språkklyftan* av Nils Frick och Sten Malmström (1978), *Mer än ord* av Torsten Gustafsson (1984), *Språkballongen* av Åsa Sahlquist (1984), *Språket i domar och beslut* av Svea hovrätt (1987), *Svenskt fackspråk* av Marianne Nordman (1992), *Hej, det är från försäkringskassan* av (red) Orvar Löfgren (1988) och *Att skriva juridik* av Ulf Jensen & Staffan Rylander (2006).

5.2 Urvalet av informanter

Enkätundersökningen består av totalt 71 besvarade enkäter av personer i åldern 19–65 år, som inte är utbildade i juridik och som passar in i bemärkelsen *vanliga människor*. Dessa 71 informanter är i sin tur indelade i två huvudgrupper, där den ena består av 30 personer med blandad yrkesbakgrund, här kallad *Yrkesgruppen* och den andra, *Studentgruppen*, består av 41 lärarstudenter på Mälardalens högskola. Med hjälp av Ulf Löfvenhamn⁶ och Katrin Wennerström⁷ i Eskilstuna fann jag informanter till respektive grupp. Ifyllandet av enkäterna skedde på två olika sätt: *Yrkesgruppens* enkäter fylldes i under ett antal olika tillfällen mellan den 8 och 16 april 2008, medan *Studentgruppens* enkäter fylldes i vid två tillfällen, den 12 och 16 april 2008. Tiden för själva ifyllandet av enkäten varierade, men tog mellan 10 och 20 minuter. Informanterna var positivt inställda till att vara med i undersökningen, även om en

---

⁵ Universitetslektor och docent Catharina Nyström Höög vid Uppsala universitet är förmedlare av uppdraget. Utredningens ordförande är Sigurd Heuman.

⁶ Ulf Löfvenhamn är lärare på Komvux i Eskilstuna.

⁷ Katrin Wennerström är universitetsadjunkt på Mälardalens högskola i Eskilstuna/Västerås.

informant i *Studentgruppen* kommenterade ifyllandet med ”Det här är ju värre än nationella provet”.

Yrken som förekommer bland *Yrkesgruppen* är bland annat elektriker, skoladministratör, lärare och socionom. I *Studentgruppen* uppgav tre informanter att de förutom studier även arbetade som lärarvikarie, verkstadsmekaniker respektive barnskötare. Ytterligare två uppgav att de ”arbetar extra” och en student var före detta frisör. Medelåldern i *Yrkesgruppen* är 36,5 år och i *Studentgruppen* 27 år. Hela urvalsgruppen har en medelålder på 31 år.

5.3 Enkätens utformning

Enkäten består av totalt 35 svåra ord, av vilka informanten förklarar betydelsen på 22 och där de resterande 13 orden alltså inte ska förklaras. Att enkäten utformas i tre delar med tre olika typer av svar beror på att jag eftersträvar dels variation för informanten i svaret: att tänka ut och förklara egna synonymer till 35 ord är alltför tidskrävande – i sådana fall hade jag nog fått överväga att dra ner antalet ord (vilket jag helst vill undvika) – dels kunna jämföra de olika delarna med varandra, både för en och samma informant och gruppvis.

Enkäten är anonym och utformad i tre delar, se bilaga nr 1. I inledningen uppger informanten ålder kön, yrke/sysselsättning och markerar aktuell utbildning: *grundskola*, *gymnasium* eller *högskola*. I den första delen som består av tretton ord kryssar informanten för om hon eller han förstår ordet med: *Ja*, *Nej* eller *Jag tror det*. Informanten behöver *inte* förklara betydelsen utan det viktiga här är om hon eller han anser sig förstå det. I den andra delen presenteras fjorton olika meningar och fraser, med ett kursiverat ord i respektive mening, som informanten ska förklara med egna ord eller med en synonym. Till exempel ”Han har genom rånet *avhänts* 15 000 kronor”, där ordet *avhänts* ska förklaras med till exempel *blivit av med*. Slutligen i enkätens tredje och sista del kryssar informanten för lämplig synonym (av tre) till åtta presenterade ord, som till exempel i fras 28: ”Villkorlig dom med *föreskrift* om samhällstjänst”. Här ska ordet *föreskrift* ersättas med antingen *villkor*, *förord* eller *önskan*, av vilka det första alternativet *villkor* är en passande synonym.

5.3.1 Svarsmodell med variation

Att jag har valt en annan svarsmodell än Frick & Malmström, som enbart har fria svar, beror på att jag premierade variation med *både* fria svar och flervalssvar. Men även det praktiska, som till exempel hur lång tid jag kan ”låna” av informanternas lektionstid när enkäterna ska fyllas i, är av betydelse. Eftersom flervalsmetoden med färdiga svarsalternativ att kryssa för

tar mindre tid i anspråk än fria svar, där det krävs mer tanke och formulering, anser jag den metoden fungera väl som en del av studien. En risk som inte går att bortse ifrån är att informanten med denna modell kan av ren tur kryssa för rätt ord. Därför är det viktigt att informanten får tillfälle att uttrycka sig med egna ord. Mitt mål är alltså att åstadkomma en enkät baserad på flervalssprov kombinerad med informantens egna ord och formuleringar, som samtidigt är praktisk utförbar, både för informanten att besvara och för mig att arbeta med.

5.4 Urvalsmetod av ord och meningar

Orden som undersöks och finns med på enkäten, har jag tagit ur 15 autentiska domar, som tillhandahållits av Catharina Nyström Höög från Uppsala universitet. Domarna kommer från olika delar av Sverige och enligt utredningen är det första instansens domar, från tingsrätten, som ska undersökas och det är i dessa jag har plockat de aktuella orden efter att ha läst domarna. Min urvalsmetod när det gäller *vilka* ord som ska undersökas består av två tillvägagångssätt: dels vad jag själv anser vara svåra ord, dels vad jag tror kan vara svårt för den vanliga människan. Även om jag förstår ordet *eljest* till exempel, valde jag att ha det med i undersökningen eftersom ordet inte används dagligen och kan uppfattas svårt just på grund av ovanligheten.

Meningar och fraser som förekommer i enkätens andra och tredje del, se bilaga nr 1, har jag tagit från domarna. Jag har dock anpassat dem för enkäten genom att förkorta dem, och där namn har förekommit har jag anonymiserat med *han*, *hon* eller *NN*.

Synonymerna som informanten får välja emellan i enkätens tredje del har jag valt med utgångspunkt i att alla förslag ska verka rimliga. Det vill säga att informanten inte ska kunna "lista ut" vilket ord som ska väljas, bara genom att se på kontexten. Om till exempel markarbete ges som ett av tre möjliga förslag på synonym till enkätens *stämpling* (mening 33 i bilaga nr 1), är det knappast troligt att någon väljer det, eftersom hela meningen lyder: "Hovrätten dömer NN för *stämpling*" och markarbete naturligtvis inte är en brottslig företeelse.

Undersökningen består både av juridiska fackord och allmänt svåra ord med en något flytande gräns. Till den juridiska terminologin hör bland andra *beslagsyrkande*, *bifalla*, *rekvisitet*, *ådömas*, *åberopa*, *bestickning*, *stämpling*, *avhänts* och *tillerkännas*, medan *eljest*, *beaktas*, *förslagenhet*, *morbid*, *vidmakthållit*, *föreligger*, *ostridigt* och *komprometterande* betraktas som allmänt svåra ord hos kanslispråket.

5.5 Tolkning av svar

I likhet med Frick & Malmström i *Språkklyftan* (1978), upplever jag samma problematik när det gäller att tolka svaren i enkäten: Vad är korrekt synonym – var går gränsen? Frick & Malmström (1978:14) frågar sig om *karies* är detsamma som *tandsjukdom*, och hävdar att ordförståelse borde mätas efter en glidande skala. I min undersökning får jag bland annat ta ställning till om *bifall* är synonymt med *medhåll*. Men som jag nämner i inledningen av kapitel 6: Kan det presenterade ordet bytas ut mot den föreslagna synonymen och meningens huvudsakliga betydelse bibehålls, bedömer jag svaret som korrekt. I fallet med ordet *bifall* lyder hela meningen ”Bolaget har vunnit *bifall* till sitt överklagande” och där anser jag *vunnit medhåll* vara ett passande alternativ med samma betydelse.

Frick & Malmström (1978:14) löste däremot dilemmat med att välja en gradering av svarsalternativ med *delvis rätt*. Detta svarsalternativ förekommer dock inte i min undersökning, utan jag har endast *korrekt* eller *felaktigt* svar, men har även angivit procentandel som *inte* har uppgivit något svar alls.

6 RESULTAT

För att studera om vanliga människor förstår vad som skrivs i juridiska domar har jag låtit 71 personer svara på min enkät som handlar om ordförståelse. I det följande sammanställer och redovisar jag de resultat som är baserade på svaren i min enkätundersökning och i kapitel 7 diskuterar jag resultatet. Resultaten som jag redovisar påverkas naturligtvis av hur svaren har bedömts och risk för subjektivitet förekommer. För att ett svar ska godkännas ska det vara möjligt att byta ut det givna ordet mot den föreslagna synonymen, utan att meningen förlorar sin ursprungsbetydelse. Med hjälp av tabeller kommer jag att redovisa hur stor ordförståelsen är i procent, samt hur den är fördelad i de olika grupperna.

6.1 Beskrivning av urvalsgrupperna

Utifrån de ifyllda enkäterna har jag sammanställt resultatet. Informanterna består av två huvudgrupper som jag kallar *Yrkesgruppen* och *Studentgruppen*. I *Tabell 1* redovisas hur respektive grupp är sammansatt med ålder och antal.

Tabell 1 *Beskrivning av urvalsgrupperna*

Utbildning	Yrkesgruppen		Studentgruppen		Hela gruppen	
	%	Antal	%	Antal	%	Antal
Högskola	27	8	100	41	69	49
Gymnasium	60	18			25,5	18
Grundskola	13	4			5,5	4
Kvinnor	60	18	93	38	79	56
Män	40	12	7	3	21	15
Totalt antal		30		41		71
Medelålder		36,5 år		27 år		31 år

Av *Tabell 1* framgår att *Yrkesgruppen* består av 30 personer i åldern 19 till 65 år, med en medelålder på 36,5 år, där 13 %, det vill säga fyra personer, har grundskoleutbildning. Vidare har 60 % gymnasieutbildning, vilket motsvarar 18 informanter, och 27 % av gruppen åtta personer, har högskoleutbildning. Könsfördelningen i *Yrkesgruppen* är 60 % kvinnor och 40 % män, det vill säga 18 och 12 i antal.

Studentgruppen med 41 personer består av elva fler informanter än *Yrkesgruppen*. De är lärarstudenter och samtliga har alltså högskoleutbildning. Könsfördelningen är ojämn med 93 % kvinnor och 7 % män, vilket motsvarar 38 respektive 3 i antal personer. *Tabell 1* visar skillnader och likheter mellan grupperna, till exempel att *Studentgruppen* är mer homogen vad gäller ålder och utbildning. Den äldsta i *Studentgruppen* är 48 år och de yngsta i båda grupperna är 19 år.

Totalt sett består dessa två grupper av 71 personer, där snittet är 67 % med högskoleutbildning, 25,5 % gymnasium och 5,5 % med endast grundskoleutbildning. Majoriteten, 79 %, är kvinnor och 21 % är män. Medelåldern på hela urvalsgruppen är 31 år, varav den äldsta informanten är 65 och finns i *Yrkesgruppen*.

6.2 Enkätens första del: Hur informanten upplever sig förstå ordet

I enkätens första del undersöks hur informanten förstår tretton föreslagna ord med att kryssa för *Ja*, *Nej* eller *Jag tror det* (se bilaga 1). *Yrkesgruppen* har uppgivit att de i snitt förstår 7,8 av 13 ord, vilket motsvarar 60 % ordförståelse i undersökningens första del. *Studentgruppen* har uppgivit att de förstår 6,7 ord, vilket motsvarar 52 % av de presenterade orden.

I *Tabell 2* redovisas resultatet av hur informanterna upplever sig själva förstå de föreslagna orden och hur ordförståelsen är fördelad mellan ord och informanter per grupp. Bokstäverna Y och S är förkortningar av *Yrkesgruppen* respektive *Studentgruppen*.

Tabell 2 Procentandelar angivna svar per ord och grupp

Ord	Ja		Nej		Jag tror det	
	Y	S	Y	S	Y	S
beaktas	83	90	7	0	10	10
belägg	83	98	0	0	17	2
belöper	33	17	47	56	20	27
beslagsyrkande	43	22	33	54	23	24
bifalla	80	68	7	10	13	22
eljest	50	44	33	41	17	15
förebragts	27	32	50	32	23	36
förpliktas	66	54	17	10	17	36
rekvisitet	33	12	47	66	20	22
simulation	90	70	7	20	3	27
tillerkännas	60	46	17	22	23	32
uppsåt	93	82	3	7	3	10
ådömas	43	36	30	43	27	21
Genomsnitt	60	52	23	26	16	22
		55		25		19

Av tabellen framgår att *Yrkesgruppen* har angivit att de förstår 60 % av de presenterade orden och *Studentgruppen* 52 %. *Yrkesgruppen* har uppgivit att de *inte* förstår 23 % av orden, medan siffran för *Studentgruppen* är 26 %. *Yrkesgruppen* har uppgivit att de *tror* sig förstå 16 % av orden och *Studentgruppen* 22 %. Vid en sammanställning anser *hela* urvalet att de förstår 56 % av de presenterade orden, medan 25 % av orden *inte* förstås och 19 % av orden *tror* informanterna att de förstår. Även om *Yrkesgruppen* har högre procent angiven ordförståelse med 61 % mot *Studentgruppen*s 52 %, förekommer variation i ordförståelsen. *Beaktas*,

belöper, *simulation* och *uppsåt* förstår båda grupperna betydelsen av. *Simulation* känner *Yrkesgruppen* bättre till än *Studentgruppen*, medan *Studentgruppen* är mer införstådd med vad ordet *belägg* betyder än vad *Yrkesgruppen* är. Ord som ingen av grupperna är nämntbart bekanta med är *belöper*, *förebragts* och *rekvisitet*. Generellt sett är informanterna mer benägna att ange att de förstår ord än att de inte gör det. 55 % av orden har informanterna uppgivit att de förstår, medan endast 25 % av orden inte förstås. Att informanterna gärna uppger att de förstår och lämnar positiva svar, kan hänga ihop med *överrapportering* som jag diskuterar i kapitel 7.5.1.

6.3 Enkätens andra del: Förklara med egna ord

I enkätens andra del förklarar informanten med egna ord och synonymer vad hon eller han tror att de föreslagna orden betyder (se bilaga nr 1). I *Tabell 3* presenteras de sammanräknade enkätresultaten.

I den vänstra kolumnen presenteras orden i bokstavsordning och i fetstil, vilket skiljer sig från enkäten, där de är kursiverade och placerade i meningar eller fraser. Att orden *inte* står i alfabetsordning på enkäten beror på en strävan att informanten ska uppleva orden i ett så naturligt sammanhang som möjligt. Därför har jag valt att presentera orden såsom jag fann dem i domarna: inte ordnade i system men i olika tempusformer, som till exempel *föreligger* och *yrkat*. Däremot anser jag det praktiskt att ha resultatdelen i bokstavsordning, för att snabbt finna ord som diskuteras i tabellen. Nämns *bifall* vet man att söka i tabellens början, (där det står som andra ord), medan ordet först återfinns som åttonde ord på enkäten i meningen: ”Bolaget har vunnit *bifall* till sitt överklagande”, se bilaga nr 1 .

Orden inom parentes är enligt *Bonniers Ordbok* (2007) och *Juridikens termer* (1988) tänkbara och korrekta synonymer till de presenterade orden. Under rubriken *Korrekt/Felaktig synonym* anges hur stor del av informanterna som angav en korrekt respektive felaktig förklaring. De informanter som *inte* har svarat, utan bara lämnat blank rad eller streck återfinns i kolumnen *Ej svarat*. Till höger i tabellen finns förslag på vad informanterna från hela urvalsgruppen har skrivit som synonymer till respektive ord, både korrekta och felaktiga.

Tabell 3 Procentandelar informanter som kan förklara med egna ord

	Korrekt synonym		Felaktig synonym		Ej svarat		Förslag på synonym R=Rätt, F=Fel
	Y	S	Y	S	Y	S	
avhänts (berövats) ⁸	50	66	33	17	17	17	R: bestulits, förlorat F: tilldelats, fått tag på, kommit över, stulit
bifall (godkännande)	60	61	7	2	33	37	R: ja, gehör, samtycke, medhåll, positivt svar, tillåtande F: ersättning, igen
dispositionsrätten (rätten till förfogande)	54	51	13	17	33	32	R: rätten att bo, rätt att förfoga användningsrätten, tillgången, nyttjanderätten F: ett belopp på handpenning, rätten till pengar, avgiftsbeloppet, uppdelningsrätt, rätt att sälja
föreligger (finns)	70	60	17	20	13	20	R: finns F: verkar som
förslagenhet (listighet)	23	10	27	32	50	58	R: utstuderad slughet, påhittighet, listig och ful fräckhet, fyndig, list F: stor skicklighet, ett förslag, intresse, uppsåt, medvetenhet, försigkommen, motiv, initiativ
förverkas (mistas)	50	20	27	36	23	44	R: göras av med, fråntas, säljas, beslagt F: användas, rustas, skötas, tas med, räknas in
jämte (tillsammans med)	70	49	13	15	17	36	R: plus, tillägg, också, bredvid F: avrundad, förutom, ingen ränta
morbid (sjuklig, osund)	37	17	23	36	37	46	R: sjukligt beteende, dystert, depressiva tankar, negativ, destruktiv, 'störd' F: obscen, omänsklig, aggressiv, mordbenägen, elak, dödslängtan, skum, extrem, inåtvänd, farlig
oundgängligen (oundvikligen, ofrånkomlig)	46	29	7	17	47	54	R: nödvändigtvis F: ogrundat, skyndsamt, utan anledning
utge (betala)	87	73	7	20	7	7	R: betala F: bestämma, kräva, ange, få, begära
vidmakthållit (upprätthållt, bevarat)	53	42	17	24	30	34	R: hållit fast vid, står fast, behålla F: undanhållit, yrkat på, tagit del av, hävdad, undangömt, styrkt
	Korrekt synonym		Felaktig synonym		Ej svarat		Förslag på synonym R=Rätt, F=Fel

⁸ Synonymerna inom parentes är tagna ur *Bonniers ordbok* (2007) och *Juridikens termer* (1988).

	Y	S	Y	S	Y	S	
yrkat (begärt)	93	88	0	7	7	5	R: krävt, önskat, bett om, vill ha
åberopat (hänvisat eller refererat till)	27	5	40	73	33	22	F: använt F: föreslagit, kallat, tagit upp, begärt, godkänt
åläggs (blir skyldig)	87	100	3	0	10	0	överklagat önskat, tagit emot, krävt, nekat, påkallat, bestämt, medgivit R: krävs på, ska betala, tvingas, döms att F: anmodas
Genomsnitt	56	48	16,5	22,5	25,5	29,5	
	52		20		28		

Av Tabell 3 framgår att *Yrkesgruppen* förstår 56 % av orden som presenteras i meningar och fraser, vilket motsvarar 7,9 korrekta svar av möjliga 14 i enkätens andra del. *Studentgruppen* förstår 48 % av orden, vilket är 6,7 godkända svar. I hela gruppen förstås 52 % av de presenterade orden korrekt. I *Studentgruppen* är det 29,5 % av orden som *inte* har besvarats, jämfört med 25,5 % i *Yrkesgruppen*. Synonymer som informanterna har givit som förslag varierar i antal för respektive ord. Till exempel på ordet *morbid* svarar endast 17 % av *Studentgruppen* rätt, men felaktiga synonymer är desto fler, nämligen 36 %.

Tabellen visar vidare att det ord som minst antal informanter svarade rätt på är *åberopat*, där hela 73 % av *Studentgruppen* svarade fel och 40 % av *Yrkesgruppen*. Ytterligare ett svårt ord är *förlagenhet*, som inte många har svarat på: hela 50 % i *Yrkesgruppen* och 58 % i *Studentgruppen* undvek att svara på det ordet. De som svarade rätt var endast 23 % i *Yrkesgruppen* och 10 % i *Studentgruppen*. Ett annat ord som orsakar svårigheter för informanterna i båda grupperna är *oundgängligen*, där 47 % i *Yrkesgruppen* och 54 % i *Studentgruppen* inte har uppgivit något svar. Ord som däremot förstås är *jämte*, *utge*, *yrkat* och *åläggs*, där mer än 70 % av informanterna har svarat rätt. *Föreligger* tillhör även den kategorin med 70 % hos *Yrkesgruppen* och 60 % hos *Studentgruppen* som svarat rätt. Ordet *åläggs* har så hög procentandel som 87 i *Yrkesgruppen* och i *Studentgruppen* visste alla informanter vad ordet betyder.

Värt att notera är de felaktiga synonymerna, som för vissa ord till och med har motsatt betydelse. Ett exempel är ordet *avhänts* (berövats), där synonymer som *kommit över*, *stulit* och *fått tag på* är föreslagna. Även för ordet *utge* (betala) har synonym med motsatt betydelse givits som förslag, nämligen *få*. Ett ord som inte många informanter svarade rätt på är *morbid* (sjuklig, osund), där endast 37 % av *Yrkesgruppen* och 17 % av *Studentgruppen* fick godkända svar. Intressanta förslag på just nämnda ordet *morbid* – och som jag har tolkat som

korrekta – är bland annat *sjukligt beteende*, *störd*, *dyster* och *depressiva tankar*. Felaktiga förslag är däremot *obscen*, *aggressiv*, *mordbenägen*, *elak*, *extrem*, *inåtvänd* och *farlig*.

Morbid är alltså ett ord som förekommer frekvent, men där få vet dess korrekta betydelse. Att *morbid* genererar åtskilliga tolkningsalternativ kan bero på att ordet förekommer både som fackord och som allmänt svårt ord. Som fackord används *morbid*, enligt *Bonniers svenska ordbok* (2007), med den exakta betydelsen *sjuklig* eller *osund*, medan ordet i allmänspråkliga sammanhang har en allmänt negativ klang, med tolkningar som till exempel *störd* och *dyster*. Att ordet förekommer i domstolsspråk är överraskande.

Tabellen visar inga större skillnader i förståelse mellan allmänt svåra ord och juridiska fackord. De ord som förstås respektive *inte* förstås är jämnt fördelade i de båda kategorierna. Till juridiska fackord räknar jag i den här delen av enkäten *avhänts*, *bifall*, *dispositionsrätten*, *förverkas*, *utge*, *yrkat*, *åberopat* och *åläggs*. De allmänt svåra orden är de resterande *föreligger*, *förslagenhet*, *jämte*, *morbid*, *oundgängligen* och *vidmakthållit*.

6.4 Enkätens tredje del: Ange rätt synonym

I den sista delen av enkäten får informanten välja på tre synonymer till ett föreslaget ord. I *Tabell 4* redovisas resultatet av enkäterna. I den vänstra kolumnen presenteras orden, här i bokstavsordning och fetstil, och på raden under tre synonymer att välja emellan. Den korrekta synonymen står alltså längst till vänster i tabellen, under respektive ord i fetstil.

Utredande är rätt synonym till *beredande* (första raden i tabellen) och *mutbrott* rätt synonym till *bestickning* (tredje och fjärde raden). Y och S anger *Yrkesgruppen* respektive *Studentgruppen*.

Tabell 4 Ange rätt synonym

Ord med rätt synonym	Fel synonym		Fel synonym		Har inte svarat	
	Y	S	Y	S	Y	S
beredande						
utredande	43	51	förfarande	10 10	förberedande	45 36 2 2
bestickning						
mutbrott	57	56	förfalskning	27 27	koppleri	10 2 6 15
föreskrift						
villkor	43	56	förord	17 10	önskan	40 34 0 0
förevarande						
ifrågakommande	33	36	föregående	53 54	brotts- förebyggande	7 7 7 3
kompro- metterande						
misskrediterande	57	34	falska	30 22	förskönande	10 39 3 5
ostridigt						
obestridligt	30	32	orimligt	40 51	oskäligt	23 15 7 2
stämpling						
förberedelse till brott	63	54	kidnappning	0 2	ekonomisk brottslighet	30 41 7 3
vitsordat						
bestyrkt	30	22	krävt	37 41	hänvisat	30 34 3 2
Genomsnitt	44,5	42		27 27		24 26 4,5 4
	43,5			27		25 4,5

Tabell 4 visar att av hela gruppen kryssade för 43,5 % korrekta synonymer. Yrkesgruppen förstår 44,5 % av orden och Studentgruppen 42 %. Det är endast i snitt drygt fyra procent av orden som *inte* har besvarats av hela urvalsgruppen.

Av dessa ord i enkätens tredje del, räknar jag *beredande*, *bestickning*, *föreskrift*, *stämpling* och *vitsordat* som juridiska fackord, och *förevarande*, *komprometterande* och *ostridigt* som allmänt svåra ord. Tabellens siffror visar inga tendenser på skillnader i förståelse av allmänt svåra ord eller juridiska fackord. Orden med högst procentandel korrekta svar är *bestickning* med 57 % i Yrkesgruppen och 56 % i Studentgruppen, *stämpling* med 63 % i Yrkesgruppen och 54 % i Studentgruppen. För ordet *vitsordat* har fler informanter svarat *krävt* istället för *bestyrkt*, 37 % i Yrkesgruppen och 41 % i Studentgruppen. Likaså har 51 % i Studentgruppen svarat *orimligt* som synonym till *ostridigt*, när det korrekta svaret är *obestridligt*. *Komprometterande* har till och med fått synonym med motsatt betydelse som förslag, nämligen *förskönande*, som hela 39 % i Studentgruppen svarade. Av Yrkesgruppen har däremot 57 % uppgivit rätt svar på *komprometterande*. Ett ord som har snarlikt utseende men skilda betydelser är *beredande* och *förberedande*; där ansåg 45 % i Yrkesgruppen och

36 % i *Studentgruppen* att *beredande* är *förberedande*. Den korrekta synonymen är *utredande* – även den ganska lik de två tidigare orden.

Tabellen visar alltså 44,5 % angivna korrekta svar av *Yrkesgruppen*, vilket motsvarar 3,6 rätt av enkätens 8 ord. *Studentgruppen* har 42 % ordförståelse, det vill säga 3,4 rätt av 8. Vid en tillbakablick och summering av de tidigare enkätresultaten finns en tendens att *Yrkesgruppen* är bättre än *Studentgruppen* i ordförståelse trots lägre utbildningsnivå. Även om skillnaden i ålder inte är nämnvärt stor – *Yrkesgruppen* är 9,5 år äldre än *Studentgruppen*, väcker ändå dessa siffror en intressant fråga, nämligen om ålder är viktigare än utbildning när det gäller ordförståelse .

6.5 Ålder som tänkbar variabel

För att studera om ålder är en betydelsefull variabel i ordförståelse, har jag delat in de 71 informanterna i två åldersrelaterade grupper: 19 till 25 år och 26 till 65 år, i tabellen kallade *Unga* och *Äldre*. Att jag nu delar in *hela* urvalsgruppen i åldersrelaterade grupper och inte *Yrkes-* och *Studentgruppen* var för sig, beror på att den ursprungliga åldersfördelningen i respektive grupper skapar alltför ojämna grupper. I *Studentgruppen* består majoriteten av yngre informanter runt 25 år och inga över 48, medan *Yrkesgruppen* är mer jämnt fördelad i ålder från 19 till 65 år. För att kunna göra en jämförelse i denna del av studien, där ålder sätts i relation till ordförståelse, anser jag detta alternativ vara den bäst fungerande lösningen. *Tabell 5* visar hur dessa grupper är indelade i ålder och antal.

Tabell 5 Åldersindelning av hela urvalsgruppen

Gruppenämning	Årsintervall	År medel	Antal
Unga	19–25	22	35
Äldre	26–65	40	36
Medelålder		31	
Gruppens totala antal			71

I *Tabell 5* är *Yrkes-* och *Studentgruppen* sammanslagna till en enhet, för att sedan delas upp i de två grupperna *Unga* och *Äldre*. *Tabell 5* visar att den yngre gruppens ålder består av 19 till 25-åringar och den äldre av 26 till 65-åringar. Antalet informanter i grupperna är jämnt fördelade: 35 respektive 36. I mitten på tabellen presenteras medelåldern i varje grupp, 22 hos de yngre och 40 hos de äldre. Hela gruppen har en medelålder på 31 år, låg därför att de deltagande studenterna är fler än de i *Yrkesgruppen*. Att spannet också är mindre i den yngre gruppen med 19 till 25 år, jämfört med de äldre, som har hela 26 till 65 år som intervall,

beror på låg åldersspridning och på att jag försöker få informanterna jämnt fördelade i antal i de båda grupperna.

Som jag tidigare nämnde är *Studentgruppen* i snitt både yngre och fler till antalet, vilket ger en riklig representation av de yngre. Det hade naturligtvis varit önskvärt med jämnare åldersspann i de två grupperna, men eftersom min avsikt är att skapa en grupp med yngre människor stämmer den låga åldersspridningen på 19–25 år ändå överens med vad Anna Gunnarsson Grönberg (2007:222) refererar till som ”unga människor”. Gunnarsdotter Grönberg menar att många forskare avgränsar ungdomstiden till 13–24 år och få anses vuxna i 25-årsåldern.

6.6 Åldersfördelning i enkätens första del

I *Tabell 6* presenteras resultat av den första delen av enkäten baserade på ålder och hur informanterna uppger att de förstår ordet – någon förklaring krävdes alltså inte i denna del. I tabellens vänstra kolumn anges de olika grupperna *Unga* och *Äldre*, i mitten procent angivna *JA-svar* per grupp och till höger antal *JA-svar* per grupp av enkätens första del, där 13 ord presenterades.

Tabell 6 Ålder i relation till angiven ordförståelse i enkätens första del

Åldersgrupp	Procent Ja-svar i ordförståelse	Medeltal antal angivna Ja-svar
Unga	46	6
Äldre	63	8,3
Hela gruppen	56	7,2

Av *Tabell 6* framgår att den yngre gruppen uppger att de förstår 46 % av de presenterade orden och de äldre förstår 63 % av orden, vilket motsvarar ett snitt på 6 antal *JA-svar* per informant i den yngre gruppen och 8,3 i den äldre gruppen. I snitt uppger hela urvalet att de förstår 56 % av orden, det vill säga 7,2 *JA-svar* per informant.

6.7 Åldersrelaterade svar i enkätens andra del: Förklara med egna ord

I enkätens andra del ombads informanten förklara med egna ord eller synonymer vad ett kursiverat givet ord, placerat i en mening, betyder. I *Tabell 7* redovisas de olika åldersgrupperna och procentandel rätt förklarade synonymer per grupp. Till vänster i tabellen står kategorierna *Unga* och *Äldre*. Sedan visas procent korrekta svar per grupp och till höger

antal korrekta svar per grupp. I tabellens nedersta del presenteras dels hela urvalsgruppens medeltal i procent, dels hela urvalets korrekta svar i medeltal av möjliga 14.

Tabell 7 Korrekta svar per åldersgrupp i enkätens andra del

Åldersgrupp	Procent korrekta svar/grupp	Antal korrekta svar/grupp
Unga	42	6
Äldre	60	8,5
Hela gruppen	52	7,3

Av Tabell 7 framgår att de yngre har angivit 42 % korrekta synonymer, och de äldre 60 %. Hela gruppens medeltal är 52 % korrekta svar i enkätens andra del, vilket motsvarar i snitt 7,3 korrekta svar av enkätens 14. Här har de äldre återigen högre medeltal rätta svar än de yngre.

6.8 Åldersrelaterade svar i enkätens tredje del: Kryssa för rätt synonym

I enkätens tredje del skulle informanten markera med ett kryss vilket alternativ som passar bäst av tre föreslagna synonymer per givet ord. I Tabell 8 redovisas procentandelar och antal korrekta svar per årsgrupp. I vänstra kolumnen finns ålderskategorierna, i mitten procentandelar korrekta svar per grupp och till höger presenteras antal korrekta svar per grupp. Det maximala antalet korrekta synonymer är 8.

Tabell 8 Korrekta svar per åldersgrupp i enkätens tredje del

Åldersgrupp	Procent korrekta svar/grupp	Antal korrekta svar/grupp
Unga	34	2,8
Äldre	51	4
Hela gruppen	43,5	3,4

Av Tabell 8 framgår att de unga i snitt har 34 % korrekta svar, medan motsvarande siffra är 15 procentenheter högre hos de äldre med 51 % rätta synonymer. Hela gruppens procentandel korrekta svar är 43,5 %. De unga har ett snitt på 2,8 korrekta svar, medan de äldre har 4, vilket motsvarar ett medel på 3,4 rätt av 8 möjliga i enkätens tredje och sista del. Återigen har de äldre givit ett högre antal godkända svar jämfört med de yngre.

7 DISKUSSION AV RESULTAT

I denna uppsats undersöks *ordförståelse* – om den vanliga människan förstår vad som skrivs i juridiska domar. I det följande diskuterar och sammanfattar jag de sammanställda resultaten.

7.1 Hela gruppens totala ordförståelse

Enkätundersökningen visar att *hela* gruppen på 71 informanter förstår 51 % av de 35 orden, vilket kan jämföras med Frick & Malmströms undersökning *Språkklyftan*, där ” [...] 55 % av alla svar ger översättningar som bedömts som godtagbara” (1978:15).

För att kunna göra en jämförelse mellan två kategorier, har jag från undersökningens början utgått från två grupper av informanter, som jag kallar *Yrkesgruppen* och *Studentgruppen*. I antal är *Yrkesgruppen* något färre, de är 30 jämfört med *Studentgruppen* som är 41. Jag anser dock inte att skillnaden är så markant att det skulle inverka negativt på undersökningen. Med en majoritet av 79 % kvinnor är även könsfördelningen ojämn – men eftersom syftet i uppsatsen behandlar den så kallade vanliga människan och inte har ett genusperspektiv, ser jag inget hinder i en överrepresentation av kvinnor.

7.2 Resultat i ordförståelse – med och utan självuppskattade svar

Resultatet från de två grupperna visar att *Yrkesgruppen* förstår 56 % av orden och *Studentgruppen* 48 %. I detta resultat är den första enkät delen medräknad, där informanten endast skulle uppge om hon eller han förstod ordet – någon förklaring krävdes alltså inte. Om första enkät delen utesluts, och resultaten baseras på de 22 frågor med godkända svar (från del två och tre), är siffran för *hela* gruppen 49 %, *Yrkesgruppen* förstår 53 % av orden och *Studentgruppen* förstår 46 % av orden. Jag har även jämfört ålder i relation till ordförståelse, men återkommer till det senare i kapitel 7.6 *Ålder som variabel*.

7.3 Vad informanten uppger jämfört med godkända svar

I enkätens första del undersöker jag informantens egen upplevelse av ordförståelse. Att jag har valt en kategori där informanten endast uppger om hon eller han förstår de presenterade orden och inte behöver förklara dem, beror på att jag har för avsikt att kunna jämföra vad informanterna anser sig kunna och vad de verkligen förstår.

Som jag ovan nämnde har *Yrkesgruppen* i snitt uppgett att de förstår 7,8 ord, vilket motsvarar 60 % av orden i första delen. *Studentgruppen* har ett snitt på 6,7 förstådda ord, vilket betyder 52 % ordförståelse. Dessa siffror kan jämföras med respektive grupps verkligt godkända svar, som är beräknade på enkätens andra och tredje del: Där har *Yrkesgruppen*

53 % godkända svar, medan *Studentgruppen* har 46 %, en skillnad på 7 procentenheter. *Yrkesgruppen* har uppgivit att de förstår fler ord än *Studentgruppen*, vilket också överensstämmer med resultatet i undersökningens senare delar, där deras procentandel godkända svar är högre än *Studentgruppens*. *Studentgruppen* har uppgivit att de i snitt förstår 6,7 ord per informant, vilket också stämmer med resultatet godkända svar, som är lägre än *Yrkesgruppens*.

Vid aktiv ordförståelse, när informanten utan problem förstår ordets betydelse och använder det för att producera egna texter eller samtal, krävs alltså högre kunskap i ordförståelse än i passiv, då informanten förstår ordet endast i sitt sammanhang och inte kan använda ordet själv.

Att undersöka vad informanten har uppgivit och vad denne verkligen *vet*, är en intressant jämförelse, eftersom det enligt Åsa Wedin ligger en fara i att *tro* att man förstår, som jag nämnde i inledningskapitlet 1.2.1, *Språkproblem ett hot mot demokratin*. Svåra ord i sig är inte ett problem diskuterar Wedin i *Visst går det att ändra myndighetsspråket!* (1993) och menar att riktigt svåra ord är lätta att slå upp i en ordbok – den verkliga faran är de ord som man *tror* sig förstå.

Vid en jämförelse med min undersökning kan nämnas att ett ord som 66 % av *Studentgruppen* har uppgivit att de *inte* förstår är *rekvisitet*, och 50 % av *Yrkesgruppen* förstår *inte förebragts*. Ord som är osäkra och som 36 % av *Studentgruppen* har uppgivit att de *tror* de förstår är *förebragts* och *förpliktas*. Ett osäkert ord hos *Yrkesgruppen* är *ådömas*, som 27 % tror sig veta betydelsen av.

7.4 Aktiv ordförståelse

Först när informanten förklarar med egna ord i enkätens andra del, bekräftas den aktiva kunskapen i ordförståelse. *Tabell 3* visar att hela gruppen förstår 52 % av orden. *Yrkesgruppen* med 56 % ordförståelse är återigen bättre än *Studentgruppen*, som har 48 %. Även i enkätens tredje del, där informanten valde mellan tre synonymer per givet ord, visar resultatet i *Tabell 4* att *Yrkesgruppen* har en högre ordförståelse med 44,5 % mot *Studentgruppens* 42 %. Resultatet för hela urvalsgruppen är 44 %. Av tabellerna framgår också felaktiga tolkningar med motsatt betydelse, där ord som *avhänts* (berövats) har tolkats som *kommit över* och *utge* (betala) som *få* (*Tabell 3*).

7.4.1 Feltolkningar med konsekvenser

Som jag nämnde i kap 7.3 anser Wedin (1993) att vissa ord är mindre ”farliga” att tolka fel än andra. Att tro att *komprometterande* (misskrediterande) är *förskönande*, som 39 % av *Studentgruppen* har svarat, och *ostridigt* (obestridligt) är *orimligt* som 40 % av *Yrkesgruppen* tror, anser jag inte lika ”farligt” som att tro att *föreskrift* (villkor) är lika med *förord*, som 17 % av *Yrkesgruppen* anser (se *Tabell 4*). Vilken konsekvens feltolkningen leder till beror på i vilken situation missförståndet sker. Att missförstå ett ord i ett samtal med en vän om till exempel en semesterresa är inte lika bekymmersamt som att feltolka ett ord i ett beslut från tingsrätten. Frick & Malmström (1978:7) menar att stora grupper i samhället kan hindras från att utnyttja sina rättigheter och inse sina skyldigheter, just på grund av denna brist i ordförståelse.

7.5 Självuppskattade resultat i jämförelse med verklig ordförståelse

I första delen, där informanterna fick uppge om hon eller han förstod ett antal ord, uppgav *Yrkesgruppen* att de förstår 60 % av orden. Vid en jämförelse med resultaten från andra och tredje enkätdelen, som visar på 56 % respektive 44,5 % i ordförståelse, tolkar jag 60 % som en optimistisk uppskattad kunskapsnivå av *Yrkesgruppen*. Detsamma med *Studentgruppen*, som uppgav att de förstod 52 % av orden i första delen, men har resultat som visar 48 % och 42 % ordförståelse i enkätens andra och tredje del.

7.5.1 Optimistiska resultat – om informanten själv får välja

Om informanten uppger i överkant positiva svar eller om ett svar är allvarligt menat, är svårt att avgöra, menar Bengt-Erik Andersson i *Som man frågar får man svar* (1992:188). Mats Thelander (1983) påvisar svårigheten med att bedöma frågor om det egna språkbruket och konstaterar vidare att skillnader mellan uppgivet och verkligt språkbruk brukar framträda. Thelander (1983:39) menar att man har stor anledning att misstro det självrapporterade språkbruket på grund av att informanten ”överrapporterar systematiskt den variant de förknippar med normenligt tal i sin grupp”. Min undersökning handlar visserligen inte om variation i tal, utan om ordförståelse. Trots skilda studiesyften, finner jag likheter med Thelanders teori om överrapportering i min bedömning av svaren – inte av en viss variant i talet, men av självuppgiven ordförståelse. En hypotes är att informanten gärna vill tillgodose undersökaren med positiva resultat och svarar vad informanten tror förväntas av henne eller honom, därav den högre procentandelen på självuppgiven ordförståelse och lägre på den aktiva ordförståelsen.

7.6 Ålder som variabel

Min undersökning visar genomgående att *Yrkesgruppen* är bättre än *Studentgruppen*. En möjlig orsak som bidrar till högre kunskapsnivå kan vara ålder, eftersom en gemensam nämnare i *Yrkesgruppen* är den högre medelåldern. För att studera om det finns samband mellan ålder och ordförståelse, oavsett utbildning, slog jag ihop *Yrkes-* och *Studentgruppen* till en enhet och delade sedan upp dem i två åldersrelaterade grupper: *Unga* och *Äldre*. Denna indelning baseras alltså på ålder och *inte* på utbildning. I denna gruppering har de yngre ett medel på 22 år och de äldre 40 år. I den åldersrelaterade undersökningen, besannas det faktum att de äldre återigen får högre resultat både i angiven ordförståelse och i korrekta svar (se tabellerna 6, 7 och 8).

7.7 Utbildningsnivå och ordförståelse

För att återgå till jämförelser mellan *Yrkes-* och *Studentgruppen*, är den lägre utbildningsnivån en annan gemensam nämnare i *Yrkesgruppen*. Trots *Studentgruppens* högre utbildning har de ändå lägre resultat i ordförståelse. Kunskap i ordförståelse kommer alltså inte i huvudsak från utbildning, utan troligtvis från texter man kommer i kontakt med under skeenden i livet, som till exempel kontrakt, beslut och ansökningar av olika slag. I denna studie är ålder en mer betydelsefull variabel än utbildning.

8 AVSLUTNING

Sammanfattningsvis är syftet med mitt arbete att undersöka hur vanliga människor förstår svåra ord i domar. Debatten om myndighetsspråket och framförallt domstolsspråket är inte ny utan denna typ av språk har länge varit utsatt för granskning. Kritiken har bland annat gått ut på huruvida den vanliga människan förstår vad som skrivs i myndigheters texter, eller om domar och beslut skrivs på ett språk som endast jurister behärskar. För att meddelanden från myndigheter ska nå fram, måste texterna anpassas språkligt efter mottagaren, även om de riktar sig till olika grupper av människor och har olika syften. Om mottagaren verkligen behärskar den form som texterna uttrycks på är tveksamt.

8.1 Delade meningar om ändamålsenliga texter

I den litteratur jag har granskat, har jag funnit delade meningar om fackspråkets berättigande: Å ena sidan de som vill bevara fackspråket och hyllar det för dess exakta precision, högtidliga ordval och tyngd. Å andra sidan de som kritiserar språket för dess obegriplighet, användandet av gamla invanda mallar, ålderdomliga ord och uttryck. De senare förordar förändringar och vill ta bort respekten för det högtidliga – målet är begripliga och ändamålsenliga texter som når mottagaren.

8.2 Drygt hälften av orden förstås

Obegripliga texter kan naturligtvis bero på flera faktorer, som till exempel tung grammatik, facktermer eller ålderdomliga ord. I min studie har jag specifikt valt att undersöka vad den vanliga människan förstår av vad som skrivs i juridiska domar. För att nå mitt syfte har jag utfört en enkätundersökning, där jag har låtit 71 personer svara på om de förstår 35 ord tagna ur autentiska domar. Jag kan dock inte göra några generella omdömen eftersom det krävs ett betydligt större antal informanter, men kan ändå se en tendens. Resultatet i min undersökning visar att drygt hälften, det vill säga 51 % av 35 ord förstås av informanterna. Kunskapsnivån i de två grupperna *Yrkes-* och *Studentgruppen* visade konstant samma resultat: *Yrkesgruppen* har bättre ordförståelse än *Studentgruppen* i alla enkätdelar. Att *Yrkesgruppen* trots lägre utbildningsnivå presterar högre resultat än *Studentgruppen* kan bero på livserfarenhet, eftersom *Yrkesgruppen* är äldre än *Studentgruppen*.

8.3 Avslutande kommentar

Det vore intressant att i en fortsatt studie undersöka hur de som dagligen skriver och arbetar med juridiska texter förhåller sig till fackspråket och vad de anser om att språkintresserade utforskar deras område. Är de nöjda med den språkliga formen, där endast drygt hälften av de svåra orden förstås av den vanliga människan eller strävar de efter förändring?

Trots allt fortgår den språkliga utvecklingen i samhället – var tid har sitt språk. En pågående trend är till exempel informaliseringen av det offentliga språket, där regler och stildrag från den privata sfären tas över av den administrativa offentligheten och utvecklas till en slags intimisering, vilket diskuteras i *Hej, det är från Försäkringskassan!* (Löfgren 1988). Beror denna förändring på myndigheters strävan att skriva begripliga texter eller tar myndigheterna över den privata sfären? Vad som ligger bakom denna utveckling är också frågor som kan diskuteras vidare.

Avslutningsvis har jag i min uppsats undersökt om den vanliga människan förstår vad som skrivs i juridiska domar. Undersökningen visar en ordförståelse på 51 %. Slutsatsen är att i denna undersökning är utbildning av mindre betydelse för ett högt resultat. Livserfarenheten är den stora kunskapskällan.

Litteraturförteckning

- Andersson, Bengt-Erik, 1992: *Som man frågar får man svar – En introduktion i intervju- och enkätteknik*. Kristianstad: Rabén & Sjögren.
- Backlund, Britt, 2004: *Maktspråksboken. En samling ord och uttryck för och emot makt*. Stockholm: Carlssons.
- Bergman Gösta, 2005: *Kortfattad svensk språkhistoria*. Stockholm: Norstedts.
- Bergström, Sture, Eek, Hilding, Håstad, Torgny & Lindblom, Per Henrik, 1988: *Juridikens termer*. Stockholm: Norstedts.
- Cassirer, Peter, 2003: *Stil, stilistik och stilanalys*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Frick, Nils & Malmström, Sten, 1978: *Språkklyftan*. Kristianstad: Tidens förlag
- Frykman, Jonas, 1988: Fördelen med att vara informell. I: Löfgren, Orvar (red): *Hej, det är från försäkringskassan!* Stockholm: Natur och Kultur.
- Gunnarsdotter Grönberg, Anna, 2007: Ungdomsspråk. I: Sundgren, Eva (red), *Sociolingvistik*. Stockholm: Liber. S. 221–257.
- Gunnarsson, Britt-Louise, 1982: *Lagtexters begriplighet. En språkfunktionell studie av medbestämmandelagen*. Lund: Liber
- Gustafsson, Torsten, 1984: *Mer än ord. Hjälptill dig som skriver kanslissvenska*. Stockholm: minag/gotab.
- Hellspong, Lennart & Söderberg, Barbro, 1996: *Grepp om språket*. Lund: Studentlitteratur.
- Jensen, Ulf, Rylander, Staffan & Lindblom, Per-Henrik, 2006: *Att skriva juridik. Regler och råd*. Uppsala: Iustus.
- Larsson, Inger, 2003: *Svenska medeltidsbrev. Framväxten av ett offentligt skriftspråk*. Stockholm: Norstedts.
- Lauren, Christer, 1993: *Fackspråk. Form, innehåll, funktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Liljestrand, Birger, 1993: *Språk i text. Handbok i stilistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Löfgren, Orvar (red), 1988: *Hej, det är från försäkringskassan! Informaliseringen av Sverige*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Malmström Sten, Györki Iréne, Sjögren Peter A., 2007: *Bonniers svenska ordbok*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Molde, Bertil & Westman, Margareta, 1975: *Offentlig svenska – en textbok. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden, nr 54*. Stockholm: Norstedts.

- Mårtensson, Eva, 1988: Den familjära myndigheteten. I: Löfgren, Orvar (red), *Hej, det är från försäkringskassan!* Stockholm: Natur och Kultur.
- Nilsson, Per-Erik (red), 1983: *JO om språket i de kommunala protokollen*. Stockholm: Liber.
- Nilsson, Stig, 1987: *Ordet som verktyg. Om allmänspråk och fackspråk från praktisk synpunkt*. Stockholm: Teknik & Data.
- Nordin, Svante, 1988: Från byråkrat till samhällsingenjör. I: Löfgren, Orvar (red): *Hej, det är från försäkringskassan!* Stockholm: Natur och kultur.
- Nordman, Marianne, 1992: *Svenskt fackspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Sahlquist, Åsa, 1984: *Språkballongen. En bok om offentlig svenska för byråkrater och andra*. Stockholm: Liber.
- Språk och struktur i domar och beslut*, 2005: Skrift utarbetad av anställda vid Domstolsverket.
- Språket i domar och beslut*, 1987: utarbetad av en arbetsgrupp i Svea hovrätt. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Stalfelt, Sven Olov, 1980: *Skriv begripligt*. Örebro: Samspråk.
- Statsrådsberedningen PM, 1967: *Språket i lagar och andra författningar*. Svensk Reproduktions AB
- Teleman, Ulf & Wieselgren, Anne Marie, 1970: *ABC i stilistik*. Lund: Liber Läromedel.
- Thelander, Mats, 1983: Från Blåknut till brakknut. Om provinsiella drag i flyttares språk. I: Elmevik, Lennart & Widmark, Gun (red), *Nysvenska studier. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning, nr 63*. Lund: Bloms.
- Wedin, Åsa (red), 1993: *Visst går det att förändra myndighetsspråket! En rapport från Språkvårdsprojektet*. Stockholm: Fritzes.
- Wellander, Erik, 1948: *Riktig svenska*. Stockholm: P. A. Norstedts & Söner.
- Westman Margareta, 1980: *Att skriva bättre offentlig svenska*. Stockholm: Norstedts.

Bilaga 1

Undersökning om ordförståelse i domar

Jag heter Ulrika Ekman Öst och läser på Humanioraprogrammet på Mälardalens högskola i Eskilstuna. I min D-uppsats undersöker jag svåra ord i domar och hur väl den så kallade vanliga människan förstår innebörden i domarna. Är mycket tacksam om Du vill svara på frågorna i min undersökning. Din medverkan är mycket värdefull! Undersökningen är anonym.

Undersökningen består både av juridiska fackord och allmänt svåra ord.

Jag är ..... år.

Jag är kvinna man

Yrke / sysselsättning .....

Utbildning grundskola gymnasium högskola

I

Först kommer tretton ord. Kryssa för passande påstående.

Jag förstår ordet:

	Ja	Nej	Jag tror det
1. <i>förebragts</i>	☐	☐	☐
2. <i>simulation</i>	☐	☐	☐
3. <i>beaktas</i>	☐	☐	☐
4. <i>bifalla</i>	☐	☐	☐
5. <i>rekvisitet</i>	☐	☐	☐
6. <i>belägg</i>	☐	☐	☐
7. <i>uppsåt</i>	☐	☐	☐
8. <i>ådömas</i>	☐	☐	☐
9. <i>beslagsyrkande</i>	☐	☐	☐
10. <i>belöper</i>	☐	☐	☐
11. <i>förpliktas</i>	☐	☐	☐
12. <i>tillerkännas</i>	☐	☐	☐
13. <i>eljest</i>	☐	☐	☐

II

Nu presenteras fjorton olika ord i fraser och meningar. Förklara de kursiverade orden med en synonym (ett ord av liknande betydelse) eller med egna ord.

14. Han har genom rånet *avhänts* 15 000 kronor. ....
.....
15. Egendomen skall även *förverkas*. ....
.....
16. Vad hon *yrkat* i ersättning bedömer rätten skäligt. ....
.....
17. Den tilltalade *åläggs* att betala 10 000 kronor. ....
.....
18. Hon skall *utge* skadestånd. ....
.....
19. Den åtalade har visat planläggning och *förslagenhet*. ....
.....
20. att hon skulle vara utåtagerande eller *morbid*. ....
.....
21. Bolaget har vunnit *bifall* till sitt överklagande. ....
.....
22. Åklagaren har *åberopat* omprövningsbeslutet. ....
.....
23. Hon har *vidmakthållit* dessa anmälningar. ....
.....
24. Tingsrätten finner att ett fängelsestraff inte är *oundgängligen* påkallat. ....
.....
25. NN har lämnat en oriktig uppgift och det *föreligger* grund att eftertaxera honom. ....
.....
26. *jämte* ränta på beloppet ....
.....
27. I målet har inte framkommit att *dispositionsrätten* till bostadsrätten varit inskränkt. ....
.....

III

Nu kommer de sista åtta orden. Kryssa för lämplig synonym till de kursiverade orden.

28. Villkorlig dom med *föreskrift* om samhällstjänst.
 villkor   förord   önskan
29. Det har inkommit en ansökan om *beredande* av vård av NN.
 förfarande   förberedande   utredande
30. NN har inte *vitsordat* något belopp.
 bestyrkt   krävt   hänvisat till
31. NN förnekar att han har gjort sig skyldig till *bestickning*.
 förfalskning   mutbrott   koppleri
32. Det är *ostridigt* att gärningen har ägt rum.
 obestridligt   orimligt   oskäligt
33. Hovrätten dömer NN för *stämpling*.
 kidnappning   förberedande till brott   ekonomisk brottslighet
34. Åklagaren anser att NN försöker provocera fram *komprometterande* uppgifter.
 falska   misskrediterande   förskönande
35. Gärningar som i *förevarande* mål skall tolkas som grova.
 föregående   brottsförebyggande   ifrågakommande

Tack för din medverkan!

Ulrika

Bilaga 2

Ordförklaringar till enkätens första del

Synonymerna är tagna ur *Bonniers svenska ordbok* (2007) och *Juridikens termer* (1988)

Ordförklaringar till enkätens andra och tredje del finns i tabellerna 3 och 4.

Beaktas: tänkas på, tas hänsyn till

Belägg: bevis

Belöper: uppgår till

Beslagsyrkande: krav på omhändertagande/konfiskation

Bifalla: godkänna

Eljest: annars

Förebragts: bringats, förmåtts, medförts

Förpliktas: förbindas

Rekvisitet: förutsättning för viss gärnings straffbarhet

Simulation: låtsas vara sjuk

Tillerkännas: tillskrivas, tilldelas efter beslut

Uppsåt: avsikt

Ådömas: dömas till